

TEOL- *information*

Nr. 17 februar 1998

Det teologiske Fakultet
Københavns Universitet

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor Jens Glebe-Møller	3
Professor, dr. theol. Leif Grane 70 år af institutleder Steffen Kjeldgaard-Pedersen og dekan Jens Glebe-Møller	6
Interview med Gerd Theissen ved Troels Engberg-Pedersen	13
Origenes som bibelfortolker af ph.d.-studerende Rasmus Nøjgaard	21
Teologi på Ilisimatusarfik af lektor Lone Fatum	27
Wolfgang Iser og Romerbrevet af ph.d.-studerende Gertrud Yde Iversen	31
Samaritanerne og den antikke jødedom af stud. theol. Ingrid Hjelm	35
Dage i ørkenen - Om lejlighed og graveglæde af stud. theol. Amalie Nørgaard	40
Kalender for forårssemesteret 1998	45

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, henholdsvis den 1. februar og den 1. september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Ønsker man at få bladet tilsendt, skal henvendelsen rettes til:

Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46
1150 København K.
Tlf. 3532 3700

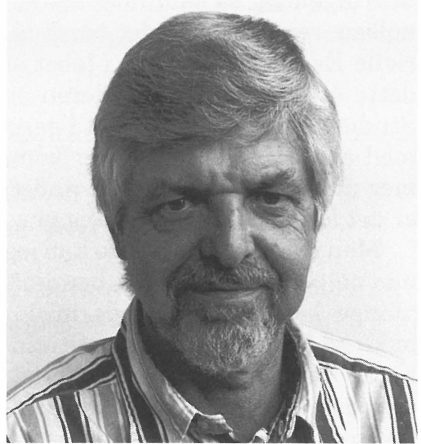
Ansvarshavende redaktør: Dekan Jens Glebe-Møller.
Redaktionskomite: Peder Nørgaard-Højten

Lay-out og sats: Religionspædagogisk Center.
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S.
Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.
Oplag: 3500.

Forside: Grønlands Universitet (Illisimatusarfik), Nuuk, hvor det nye grønlandske teologiske fakultet har til huse. Foto: Lone Fatum

Siden sidst

Af dekan Jens Glebe-Møller

Årets gyser kom, da vi i oktober fik talt STÅ'erne - og det vil i praksis sige de beståede eksaminer - op. Ikke nær så mange, som vi havde regnet med, var mødt op ved de grønne borde. Så pludselig var der røde tal overalt på bundlinien, eftersom vi jo får størstedelen af vor bevilling på grundlag af STÅ-tallet. Ved årets slutning nærmer vi os et budget, som (næsten) balancerer. Men så har vi rigtignok også brugt hele vor opsparing, og der er ikke råd til at slå til søren. Tværtimod må livremmen spændes ind i 98. Nu kan man så synes, at teologi burde dreje sig om noget helt andet end penge. Men som skrevet står skal man jo skaffe sig venner ved hjælp af den uærlige mammon (Lk. 16,9), og i hvert fald kan et teologisk fakultet i vore dage ikke drives uden mange millioner - først og fremmest til lønninger, men også til anskaffelser, bygningsdrift og meget andet.

Men teologi er altså også andet end penge. Det er f.eks. flittige (mere eller mindre) studerende, og det er studerende, som tager de første skridt på den videnskabelige vej og indleverer guldmedailleafhandlinger. Ved års-

festen fik Ingrid Hjelm, Niels Chr. Hvidt og Finn Gredal Jensen overrakt guldmedailler og Anne Kathrine Giversen sølvmedaille for besvarelse af fakultetets prisopgaver. De tre guldmedaillebesvarelser præsenteres i dette og et kommende nummer. Og så er det næste skridt på vejen i vore dage ph.d.-afhandlingen. I årets løb har Henrik Vase Frandsen fået graden for sin afhandling om den meget læste litauisk-franske filosof Emmanuel Lévinas, mens Herman Schmid og Dario Gonzalez begge har skrevet om vor hjemlige Søren Kierkegaard.

Hvad selve studiet angår - og det er jo når alt kommer til alt det vigtigste - så er vi nu i studienævnsregi begyndt at kigge på en revision af 89-ordningen. Meget mere end 10 år fortjener en studieordning ikke at leve. Så Studienævnet har nedsat et udvalg, som skal se på mangler og mulige forbedringer. Og så skal hele uddannelsen revideres af det ministerielle Evalueringscenter i løbet af dette år. Det er Studielederen og Studienævnet så småt gået i gang med at forberede. Hvad der kommer ud af det ene eller det andet, er det for tidligt at udtale sig om.

Men i denne forbindelse kan jeg nævne, at vi i årets løb har haft mange kontakter og gode møder med videreuddannelsesinstitutionerne under Kirkeministeriet, med bisperne og med Præsteforeningens hovedbestyrelse. Der er jo de kritikere, som mener, at vore kandidater har for lidt basal viden - mens andre lige modsat mener, at de såmænd har viden nok, men de er ikke blevet »tuned in« til en tilværelse som mere eller mindre ene mand eller kvinde i alle en præsts gøremål. Den sidste problemstilling er det jo vanskeligt for os som fakultet at gøre noget ved. Men både jeg og min århusianske kollega, Peter Widmann, kan godt være enige med de førstnævnte kritikere i, at der er behov for at styrke nogle af de basale teologiske fag. Dogmatik f.eks. Og det er Studienævnet også gået i gang med.

Der er ikke kommet nye ansigter til i lærerkorpset i 97. Ganske vist blev Carsten Pallesen ny lektor i etik og religionsfilosofi, men han har jo været her de foregående 4 år som adjunkt. Et ansigt forsvinder - i hvert fald sådan til dagligt - og det er Leif Granes. Om Leif Granes indsats kan man også læse i dette nummer. På TAP-siden forsvinder Inge Grastrup efter 17 års tro tjeneste ved Institut for systematisk Teologi - selv om hun foreløbig blot tager orlov. Men så har vi til gengæld som sædvanligt haft en lang række gæsteforelæsere. Her skal jeg blot nævne Eberhard Jüngel, som forelæste for fulde huse i efteråret. Og huset var også fuldt, da Studienævnet holdt sin temadag, hvor Gerd Theissen fra Heidelberg og Halvor Moxnes fra Oslo forelæste om den historiske Jesus. Et andet ansigt udefra var professor Hans-Friedrich Weiss fra Rostock, som ved årsfesten blev promoveret til æresdoktor efter Fakultetsrådets indstilling.

Sidste år startede Studienævnet undervisning i tysk, og denne undervisning vil blive fortsat også i år. Her drejer det sig selvfølgelig om det rent sproglige. Men der er også drøftelser af muligheden af at indføre egentlig undervisning på engelsk. Hvis man vil tiltrække udenlandske studerende - og det vil vi gerne, bl.a. for at skaffe vore egne studerende mulighed for at komme udenlands - så må vi se i øjnene, at

undervisning på engelsk er et »must«. I det hele taget udvides kredsen af studerende jo i disse år. Ikke mindst via Åbent Universitet, hvor vi nu har udbud af undervisning på alle tre institutter foruden på Afrikacentret. Der er øjensynligt en betydelig interesse for teologi også uden for præsters og, om jeg så må sige, professionelle teologers kreds.

Til slut skal jeg bare hilse og sige, at der har været fredsvalg til dekanatet, således at jeg og Niels Peter Lemche tager endnu en tårn som henholdsvis dekan og prodekan. Derfor er også dette »Siden sidst« skrevet af mig - og det bliver jo så nok til nogle stykker flere. Men det vigtigste om fakultetets liv står ikke her, men på de følgende sider!

Biskop Dr. Kallistos Ware, Oxford

**holde gæsteforelæsning på Københavns Universitet
torsdag d. 30. april 1998
om**

The Holy Spirit in Orthodox Theology

Nærmere oplysninger se Kalenderen

Professor, dr. theol. Leif Grane - 70 år

*Af institutleder Steffen Kjeldgaard-Pedersen
og dekan Jens Glebe-Møller*

Når Leif Grane med udgangen af januar 1998 forlader sin stilling som professor i teologi med kirke- og dogmehistorie som særligt område sættes der punktum for en meget betydelig indsats i Københavns Universitets tjeneste. Det er et punktum, som vil kunne mærkes, på Universitetet, på Det Teologiske Fakultet og på Institut for Kirkehistorie. Og Leif Grane selv kan næppe undgå at opfatte det som en sær forstyrrelse, at han nu ikke mere er universitetslærer med undervisning og vejledning af studenter og stipendiater som daglig forpligtelse. Et fuldstændigt farvel til denne side af hans mangeårige virksomhed behøver der ganske vist ikke at blive tale om, men ny og underlig er situationen immervæk. Når det er sagt, må det straks tilføjes, at så er det altså heller ikke værre. For de lærde studier, den anden side af Leif Granes virke som professor, kender ikke til aldersgrænser, og der er ingen grund til, at de skulle snuble over et tilfældigt punktum. Og heldigvis heller ingen udsigt til,

at de vil gøre det. Stoffet er der, lysten og kræfterne er i behold, og på fakultetet vil vi understøtte så godt, vi kan. Ønsket om, at Leif Granes kirkehistoriske studier må blive fortsat og hans forfatterskab vokse, bliver kun stærkere, når man fra det tilfældige punktum kaster et hastigt blik på, hvad der allerede foreligger.

Kirkehistorien

Leif Grane har tit understreget, at det er kirkehistorikerens opgave at studere kirkens historie i dens helhed og som et samlet forløb. Den »sag«, som er teologiens genstand, er overleveret gennem to tusinde år.

Fordi det er sagens overlevering, kirkehistorikeren skal studere, kender han eller hun ikke til andre metoder end dem, den almindelige historievidenskab betjener sig af; og fordi det drejer sig om sagens overlevering, er hele kirkehistorien perspektivet for kirkehistorikerens arbejde. Skønt han ikke har skrevet en samlet fremstilling af hele kirkens histo-

rie, har Leif Grane taget denne forpligtelse temmelig bogstaveligt. Herom vidner på smukkeste måde hans seneste bog på dansk, *Kristendommen i historien*, udgivet af Institut for Kirkehistorie i anledning af halvfjerdsårsdagen, den 11. januar 1998. Første del af dette solide udvalg af forfatterens mindre arbejder siden 1950 består således af femten kirkehistoriske afhandlinger, som tilsammen udgør en vandring gennem kirkens historie fra det 2. til det 20. århundrede.

Men også hvis vi lægger de større arbejder, monografierne og lærebøgerne, ved siden af hinanden, fremstår et billede af en kirkehistoriker, som har studeret hele kirkehistorien. Ser vi et øjeblik bort fra bøgerne om Luther og reformationen, får vi - i kirkehistorisk orden - følgende række: *Kirken i historien. De første otte århundreder* (1973), *Augustin* (1968), *Pierre Abélard. Filosofi og Kristendom i Middelalderen* (1964; tysk udgave 1969, engelsk-amerikansk 1970), *Ökumenische Kirchengeschichte 2* (teologiens og kirkerettens historie 1100-1300; 1973; italiensk oversættelse 1981), *Kirken i det 19. århundrede. Europæiske perspektiver* (1982; tysk oversættelse 1987), *Det teologiske Fakultet 1830-1979* (i: Leif Grane, redaktion: Københavns Universitet 1479-1979 bd. V, 1980).

Dette er ikke stedet for en egentlig vurdering af Leif Granes indsats

som kirkehistoriker, men det må være tilladt at gøre et par summariske bemærkninger om det, som enhver, der har læst ham, har erfaret, nemlig at hans bøger og artikler simpelthen er god læsning.

Klarheden i udtrykket, hvilket ikke uden videre er ensbetydende med, at han altid er let at læse, og intensiteten i stilen er hos Leif Grane nøje forbundet med en sans for det væsentlige og for de overraskende, men aldrig kunstige perspektiveringer. Grunden under det hele er en nærlæsning af teksterne, som gennemføres med en sjælden indlevelse i »situationen« og med en, ja undskyld, psykologisk fantasi, som tit er frapperende. Læsere, som måtte undre sig over sidste del af karakteristikken, kan genlæse Abélard-bogen eller - mere overkommeligt - kaste sig over artiklen fra for nylig om P. C. Kierkegaard i Videnskabernes Selskabs festskrift til Dronningen ved regeringsjubilæet.

Luther på dansk

Indgangsportalen til forfatterskabet er kommentaren *Confessio Augustana. Oversættelse med noter. Indførelse i den lutherske reformations hovedtanker* fra 1959, en bog, som næsten uforandret er udkommet i en række oplag og nu er på sit tredje danske forlag, hvortil kommer, at den også er tilgængelig på svensk (1967), tysk (1970) og amerikansk (1987). Formentlig er der tale om den mest

læste teologiske lærebog i Norden i anden halvdel af det 20. århundrede, og i hvert fald er den Leif Granes eneste rigtige bestseller. Talrige teologer af snart alle generationer har deres begreb om, hvad den lutherske reformation gik ud på, og hvad luthersk kristendomsforståelse er, fra netop denne bog, som da også udmærker sig ved i usædvanlig grad at skærpe sin læsers opmærksomhed over for de teologiske afgørelser, som førte til Luthers og den reformatoriske teologis afsked med middelalderens skoleteologi og den katolske kirkes fromhedspraksis, men også over for forskellene mellem Luther og Zwingli og mellem Luther og Melanchthon.

Til formidlingen af det evangelisk-lutherske, hvis man kan sige det sådan, hører også oversættelserne af *Den danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter* (1976) og af *Martin Luthers Den store Katekismus* (1976), i begge tilfælde med indledning og noter. Og da vi nu er ved formidlings- og udgivervirksomheden, skal lidt uden for nummer også antologien *Tidehverv* (1967) nævnes.

Men det er jo unægteligt bøgerne om reformatoren selv, Martin Luther, som for alvor har gjort Leif Granes navn kendt i den danske offentlighed, for så vidt den overhovedet er teologisk interesseret. Fra ungdomsoprørsåret 1968 stammer bogen med den eksistentialistiske tidligtressertitel *Protest og Konsekvens*, hvis under-

titel, *Faser i Martin Luthers tænkning indtil 1525*, præcist angiver indholdet (en finsk oversættelse udkom i 1979). I jubilæumsåret 1983 (500-året for Luthers fødsel) fulgte Leif Grane Luther fra begyndelsen til enden i en stor fremstilling med halvfjerds-erblød titel, *Evangeliet for Folket. Drøm og virkelighed i Martin Luthers liv* (svensk udgave 1994), og udsendte tillige på opdrag fra biskopperne en mindre omfangsrig, narrativ appetitvækker, *Historien om Martin Luther*. Endelig udkom i 1992, under let postmodernistisk titel, en desværre noget oversat samling af særdeles vægtige afhandlinger, *Den uberegnelige Luther. Essays om en arv og dens forvaltning*.

Lutherforskning

Tre store monografier har placeret Leif Grane i den internationale Lutherforsknings forreste række. De har alle latinske hovedtitler og undertitler, som præcist angiver deres emne. Allerede i disputatsen, *Contra Gabrielem. Luthers Auseinandersetzung mit Gabriel Biel in der Disputatio Contra Scholasticam Theologiam* (1962), blev der lagt afstand til den genetiske forklarings og den systematiserende sammenlignings metode til fordel for en koncentration om det, Luther selv formulerer som sit anliggende, og om måden, hvorpå han gennemfører det. De tætte analyser af ockhamisten Gabriel Biel, af Luthers antiskolastiske rand-

bemærkninger og af disputationen mod den skolastiske teologi vakte opmærksomhed og blev et væsentligt fundament for Leif Granes videre arbejde.

I Modus loquendi theologicus. Luthers Kampf um die Erneuerung der Theologie (1515-1518) fra 1975 afspejler selve bogens opbygning i højere grad de metodiske grundsynspunkter, som her også har vundet større klarhed. Det, der undersøges, er Luthers arbejde som teolog og den måde, hvorpå han i skiftende situationer og i forhold til bestemte udfordringer hævder sin forståelse af, hvad teologi overhovedet er ... pro re theologica et salutem fratrum (af hensyn til teologiens sag og brødrenes frelse). Herved tilkendes det historiske forløb - i dette tilfælde fra Romerbrevsforelæsningsen til forhøret hos kardinal Cajetan i Augsburg og Acta Augustana, fra Luthers brug af Augustin som Paulusfortolker i opgøret med den skolastiske teologi til hans klare erkendelse af, at skriftens guddommelige sandhed står over paven, teologien over juraen - en afgørende betydning, netop når det drejer sig om at forstå Luthers anliggende som teolog. Leif Granes »program« bliver man bedst klog på ved at studere, hvordan han gennemfører det, men hvis man absolut vil have det i »ren« form, kan man studere Einleitung og Nachwort i *Modus loquendi theologicus* og artiklen »Luthers sag« i *Den uberegnelige Luther*. Og

sagt i forbifarten: En dag må nogen sætte sig for at undersøge det specifikt grundtvigske i den graneske tilgang.

Den tredje store monografi udkom i 1994 og har titlen Martinus noster. Luther in the German Reform Movement 1518-21. Som man ser af årstallene i titlerne ligger den i forlængelse af sin forgænger, hvis metodiske grundsætninger den gør alvor af ved at lade det historiske forløb, den historiske bevægelse, være genstand for undersøgelsen. Det er ikke tilfældigt, at undertitlen taler om Luther »i« og ikke om Luther »og« reformbevægelsen. Luthers forhold til den tyske humanisme eller rettere de tyske humanister skildres på en måde, som ikke tidligere er set. Mærkeligt nok, kan man sige, for Leif Grane spørger ganske enkelt, hvad det betød for Luther, at humanisterne begejstret støttede ham som forkæmper for reformbevægelsens sag, og hvad Luther og hans sag med tiden kom til at betyde for humanisterne. Men det er netop kunsten: At stille de enkle spørgsmål, som besynderligt nok ikke er stillet før, men som, når de stilles, straks åbner ny perspektiver. Og så bekræfter bogen med sin fremstilling af forholdet mellem Luther og Erasmus, at forfatteren har sans for det elementære, menneskelige drama.

Dansk og internationalt samarbejde

Leif Granes indsats er blevet påskønnet. Han er æresdoktor ved fire universiteter (München, Oslo, Helsinki og Reykjavik) og har været gæsteprofessor ved to (Marburg og Berlin). I 1981 blev han medlem af Videnskabernes Selskab, men også en række udenlandske lærde selskaber har haft bud efter ham. I det danske og internationale videnskabelige samarbejde har han været en flittig mand. 1972-91 var han medlem af den kommission, som forestod udgivelsen af Luthers værker (Weimarudivgaven), og han var formand for fortsættelseskomiteen for den internationale Lutherforskningskongres forud for kongresserne i Lund 1977 og Erfurt 1983. Han har været medredaktør af adskillige skrifterækker og årbøger, danske og internationale, og hørte til grundlæggerne af tidsskriftet *Fønix*, som han sammen med andre udgav og redigerede i ti år (1977-86). I anledning af universitetsjubileet i 1979 forestod han et internationalt symposium og udgav senere foredragene i *University and Reformation. Lectures from The University of Copenhagen Symposium* (1981). Sammen med den nu afdøde historiker Kai Hørby planlagde han et internationalt symposium i anledning af det danske reformationsjubileum i 1986, og senere udgav de bidragene i *Die dänische Reformation vor ihrem*

internationalen Hintergrund (1990). Efter historikeren Svend Ellehøjs død i 1988 var Leif Grane i en årrække hovedredaktør af *Københavns Universitet 1479-1979*. I de senere år har han samarbejdet med Alfred Schindler (Zürich) om gennemførelsen af symposier om receptionen af kirkefædrene i det 15. og 16. århundrede (1991, 1995 og 1997). Bidragene til det første symposium er udkommet under titlen *Auctoritas patrum* i en skrifterække, som udgives af Institut für Europäische Geschichte Mainz. Her udsender Leif Grane også i nær fremtid en samling af sine videnskabelige artikler på tysk.

Ikke alt har kunnet nævnes, men dog det meste, og i hvert fald nok til, at enhver kan se, at Leif Grane har gjort sit universitet, sit fakultet og sit institut ære. Det er der grund til at glæde sig over og give ham tak for.

Universitetets mand - og fakultetets

I det foregående har vi tegnet et portræt af Leif Grane som kirkehistoriker og Lutherforsker. Men Grane har jo haft og har mange andre facetter. Han er en fremragende underviser og foredragsholder, der kan rive folk med. Og kan lide at gøre det. Han har sine meningers mod og taler gerne Roma (forresten også rent bogstaveligt) midt imod. Studenterne ve og vel har han altid været levende optaget af, både som uni-

versitetslærer og som Regensprovst. Et modsætningsforhold mellem ham og regensianerne - som man har kunnet opleve under andre Regensprovster - kunne man ikke forestille sig. Han har da også med hele sin lidenskab stridt bravt for Regensens sag. Både i Kollegiesamvirket og i den lange fejde med Undervisningsministeriet om Kommunitetets bygning, Nørregade 10.

Frem for alt er Leif Grane universitetets mand. Den 1. december 1997 kunne han fejre 40 års jubilæum i statens tjeneste. 37 af disse år har han viet til Københavns Universitet. Han har ikke stået på lige god fod med alle rektorerne gennem årene. Og studenteroprøret huede ham ikke. Han kunne blive umådeligt opbragt, når de (syntes han) ubehøvede studenter trængte ind i lærernes spisestue i den gamle Kannibal.

Men før universitetet blev et masseuniversitet kendte han snart sagt hver eneste kollega og hver eneste betydningsfulde person i administrationen. Og han vidste at gøre brug af sit personkendskab. Engang blev en gæsteforelæsning på fakultetet stærkt forstyrret af nogle håndværkere. Det var ikke muligt for den daværende dekan at få dem til at holde inde med deres aktiviteter. Men Grane fór til telefonen og ringede til den øverste chef i den tekniske administration. Og så fik gæsteforelæseren ørenlyd.

Universitetets mand er Leif Grane, ja, og fakultetets. Vel at mærke, når fakultetet forstår sig selv som et teologisk fakultet. Han har selvfølgelig al mulig respekt for filosoffer, religionshistorikere eller sociologer, når de ellers kan deres kram. Og teologer, inclusive ham selv, skal da tage ved lære af dem. Men teologi er nu engang noget særligt. Det er den blandt andet i kraft af sin tradition, der rækker tilbage over Luther til Augustin og de andre kirkefædre. Teologien har et historisk fundament. Hvis det glemmes, smuldrer den hen eller bliver et bytte for modestrømninger eller invaderet af alle mulige andre videnskaber og discipliner. Grane har bestemt sans for systematisk teologi - men hvis det historiske fundament ikke er i orden, giver han ikke meget for den. Det er ikke tilfældigt, at han som nævnt har ladet sin kommentar til *Confessio Augustana* genoptrykke i det ene oplag efter det andet. Diverse moderne økumeniske kommentarer til samme bekendelse lader ham ganske kold.

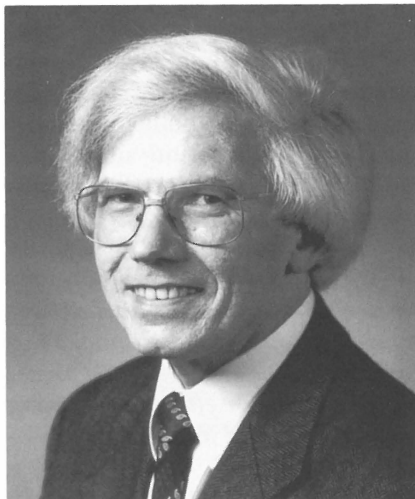
Det skal også med, at Grane er ordineret præst og gerne bærer sin præstekjole med den doktorale fløjlsmåve, når lejlighed gives. Og bliver sur, hvis lejlighed ikke gives. Kirke og akademisk teologi - og universitetet - hænger for ham nøje sammen. På en måde lever han i en gammel verdensorden, hvor traditionerne står urørte - selv om han slet ikke kan undvære sin bærbare computer. Men han

lever skam også i moderniteten og giver sit besyv med. De mange, der i Teologisk Forening, eller i diverse sammenhænge rundt omkring i indland eller udland, har truffet ham, ved, hvor fornøjeligt det kan

være, når Leif Grane oplader sin kraftfulde røst. Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet glæder sig over at have hørt røsten i så mange år. Og håber på at få den at høre mange år endnu.

Interview med Gerd Theissen

Gerd Theissen

Den fremtrædende tyske, nytestamentlige ekseget, Gerd Theissen, deltog 2. oktober 1997 med et foredrag om »Den kontroversielle historiske Jesus« i Teologisk Studienævns temadag om Den historiske Jesus. I den forbindelse mødtes Theissen ved en sammenkomst med Niels Hyldahl, Geert Hallbäck og Troels Engberg-Pedersen fra Institut for Bibelsk Eksegese, hvor nedenstående interview blev påbegyndt. Det er siden afsluttet per korrespondance. Pennefører: Troels Engberg-Pedersen.

Ved Troelse Engberg-Pedersen

Gerd Theissen, du var professor ved Institut for Bibelsk Eksegese i København fra 1978 til 1980 og har siden været professor i nytestamentlig eksegese ved Ruprecht-Karls-Universität i Heidelberg. Hvordan har du oplevet forskellen mellem at være ved et dansk og et tysk universitet?

Lad mig fremhæve både et negativt og et positivt træk ved de to systemer, således som jeg har oplevet dem. Ved de tyske universiteter er den sociale hierarkisering efter min mening et problem. Blandt lærerne er assistenternes afhængighed af professorerne alt for stor, og professorerne selv er inddelt i to klasser. Det hierarki har gruppedynamiske konsekvenser, som er i modstrid med universitetets karakter af et rum for diskussion, hvor deltagerens principielle lighed er forudsat. I den henseende er det danske system bedre. Omvendt er bureaukratiseringen mere fremskreden i Danmark. Da jeg var på Københavns Universitet, skulle man fx igennem en lang bureaukratisk procedure for at få en emneopgave ac-

cepteret. Først skulle der laves en plan med sekundærlitteratur på mellem 700 og 1000 sider. Så skulle to nævn godkende det hele. Og før proceduren var afsluttet, var motivationen for at skrive opgaven svækket. Jeg ved ikke, om reglerne er blevet mere fleksible siden. Men på det punkt har jeg i hvert fald oplevet det tyske system som mere frugtbart.

Jeg kunne tilføje endnu to positive træk ved begge traditioner. I Danmark beundrede jeg meget den store politiske tolerance lærerne imellem. Der var dengang lærere med meget forskellige politiske anskuelser på Institut for Bibelsk Eksegese. Men det havde slet ikke indflydelse på samarbejdet. Jeg er klar over, at klimaet på IBE var usædvanlig godt. Det kan måske ikke generaliseres. Men den tolerance var et positivt *Leitbild* for mig, da jeg vendte tilbage til Tyskland, hvor studenteroprøret og den ulyksalige Rote Armee Fraktion havde efterladt en dyb polarisering.

I Tyskland synes jeg omvendt om den store indsats for at opretholde både gamle akademiske standarder - selv om mange finder det en smule gammeldags - og også en vis præstationsmotivation hos både studenter og lærere. Det er måske en bagatel, men det volder ingen vanskeligheder at begynde forelæsninger kl. 8.00 om morgenen (om sommeren, vel at mærke!), og de bedste timer for seminarer og øvelser er mellem 18

og 20. Mange studerende er desuden glade for erstatningstimer om lørdagen, hvis man har været forhindret i at give sin normale undervisning - fx af en rejse til Danmark!

Jeg vil ikke overbetone den slags. Det drejer sig kun om relative forskelle. Og fremfor alt findes der ikke noget moderne universitet uden bureaukratisering og hierarkisering og heller ingen demokratisk institution uden tolerance og præstationsmotivation ud over det, som kan forventes på grund af formale krav.

Er der - sådan som du husker det - nogen forskel, hvad angår forholdet mellem universitet og kirke? Hvordan skulle efter din mening sådan et forhold helst være?

På den ene side er forbindelsen mellem stat og kirke meget tæt i den danske folkekirke. Noget tilsvarende brød sammen i Tyskland efter første verdenskrig. På den anden side har de teologiske fakulteter i Danmark en langt større frihed, hvad konfessionelle spørgsmål angår.

I Danmark kan det ikke tænkes, at en katolsk munk - med sin ordens tilladelse - ville studere eller skrive prisopgave eller disputats ved et af landets to teologiske fakulteter, og at fakulteterne så ville vægre sig ved at bedømme ham, bare fordi han er katolik. Jeg kan tilføje: I Tyskland har vi protestantiske og katolske teologiske

fakulteter side om side. Grundlaget for deres eksistens er ofte en kontrakt mellem kirken og staten. Det er en følge af Roms konkordatspolitik. Det har altid medført en konfessionalisering, som efter min mening truer akademisk integritet og frihed. Og den svarer heller ikke til den økumeniske bevidsthed, som har udviklet sig i kirkerne og blandt teologer.

Hvordan er den nytestamentlige forsknings gennemslagskraft i Tyskland i en bredere offentlighed? Hvilke emner i forbindelse med Ny Testamente har optaget offentligheden i Tyskland i de senere år?

Man bør skelne mellem den almindelige og den kirkelige offentlighed. Den almindelige tyske offentlighed har været meget optaget af to emner. Det første er Qumranforskningen, altså Dødehavsrullerne, fordi nogle pseudovidenskabelige publikationer har hævdet, at man der finder en undertrykt sandhed om urkristendommen. Det andet har været Gerd Lüdemann's tolkning af påskebegivenhederne. Han går ind for en subjektiv visionsteori og hævder, at Jesus rådnede op i graven.

Til forskel fra disse to emner er det kun den kirkelige offentlighed, der har beskæftiget sig med den nye eksegese, som er inspireret (i) af den jødisk-kristne dialog, (ii) af befrielsesteologien og (iii) af feminismen, dvs. af nogle herme-

neutiske programmer, som - ikke helt tilfældigt - svarer til de tre modsætningspar, Paulus nævner i Gal. 3,28: (i) jøder og grækere, (ii) slaver og frie, (iii) mænd og kvinder. Størst indflydelse har vel nok Eugen Drewermann's psykologiske eksegese haft. Dog bør det tilføjes, at alle disse strømninger kun er forholdvis marginale ansatser inden for den »akademiske« eksegese. Der er mange, der foretrækker den akademiske holdning, som unddrager sig alle disse »moderne« hermeneutiske programmer - som om den holdning var et uanfægteligt tegn på akademisk kvalitet!

A propos Drewermann er det vores indtryk, at der gennem nogen tid har været meget stor interesse i Tyskland for forskellige psykologiske og psykodynamiske læsninger af Ny Testamente. Du har selv været en foregangsmand på det område med din bog om Paulus. Hvordan har denne interesse udviklet sig? Hvilke forskellige former for »psykologisk interesse« finder man for øjeblikket i Tyskland? Hvad er din stilling til den?

Drewermann's arketypiske tolkning af bibelske tekster har rigtig nok vakt stor interesse. Men på trods af, at han har fremlagt nogle metodiske overvejelser (i *Tiefenpsychologie und Exegese*, 1984/5), er der i virkeligheden snarere tale om opbyggelige meditationer, som er inspireret af bibel-

ske tekster. Det lykkes ham at tolke disse tekster på en måde, så folk i nutiden genkender deres egne psykiske problemer i teksterne. Bibelens symbolsprog er for ham et udtryk for jeg'ets drama på jagt efter sig selv og i længsel efter helhed og identitet. Drewermann har givet stødet til en ny tilgang til Bibelen hos en række folk. Men han argumenterer meget ukontrolleret og følger ofte gamle eksegetiske mønstre, fx en ulyksalig kontrastering af jødedom og kristendom. Hans sidste bog om Jesus blev angrebet af en jødisk forfatter som antijødisk. På den måde er han både en udfordring til den akademiske eksegesi om at tolke Bibelens symbolsprog på en mere forsvarlig måde også ved hjælp af psykologien. Men han er også en belastning for udviklingen af en solid psykologisk tilgang til bibelteksterne, fordi hans særlige tilgang bliver identificeret med psykologisk eksegesi overhovedet.

I de skandinaviske lande, som du jo kender godt, også fra tiden efter du forlod København, har psykologiske og psykodynamiske læsninger af Ny Testamente ikke haft stor gennemslagskraft. Hvilken forklaring vil du selv give på den forskel?

Jeg tror faktisk ikke, at psykologiske eller psykodynamiske læsninger for alvor er slået igennem, hverken i Skandinavien eller

Tyskland eller den engelsktalende verden. Det skyldes simpelthen, at en række metodespørgsmål først skal løses. Jeg er overbevist om, at det kan lade sig gøre. Så vidt jeg kan se, er der to strømninger med psykologiske ansatser i Tyskland. Der er på den ene side Klaus Berger, min kollega i Heidelberg, og hans *Historische Psychologie des Neuen Testaments* (1991). Det er en psykologi, som bevidst giver afkald på alle moderne psykologiske modeller for netop at fremhæve den store historiske afstand mellem fortid og nutid. På den anden side er der også andre, der netop benytter moderne psykologiske modeller. Kulturanthropologien er en mulig ansats. Det, som kaldes historisk antropologi, er i grunden ikke andet end historisk psykologi, når man ved psykologi forstår den videnskabelige udforskning af menneskelig adfærd og erfaring. Modellerne kan ofte hentes fra etnologien. Men man kan også prøve at belyse tekster med modeller fra almindelig psykologi: attributionspsykologi, rollepsykologi, socialpsykologi osv. Denne anden strømning repræsenteres i Tyskland af Martin Leiner (*Psychologie und Exegese. Grundlagen einer textpsychologischen Exegese des Neuen Testaments*, 1995), Thea Vogt (*Angstbefähigung und Identitätsbildung im Markusevangelium*, 1993) og Petra von Gemünden (*La culture des passions à l'époque du Nouveau Testament. Une contribution*

théologique et psychologique, Études théologiques et religieuses 70, 1995, 335ff). Forskellene mellem de to ansatser på den ene side og Drewermann på den anden er langt større end forskellene mellem ansatserne indbyrdes.

Du er selv centralt placeret i tysk nytestamentlig forskning. Og alle dine bøger bliver med det samme oversat til engelsk og amerikansk. Hvordan ser du på det, man har kaldt en stigende »amerikanisering« af den nytestamentlige forskning i disse år? Er det noget, man også finder i tysk forskning? Og mener du selv, at der er værdifulde, nye impulser at hente i øjeblikkets amerikanske forskning inden for Ny Testamente?

Jeg fornemmer en tiltalende kreativitet og vitalitet i den nye amerikanske eksegese - en vilje til at gå nye veje. Jeg synes, at den tyske eksegese har været for tilbageholdende i forhold til disse nye ansatser og strømninger. Omvendt finder jeg også, at der nu som før findes fremragende tyske eksegeter: Martin Hengel og Ulrich Luz, men også Hans Dieter Betz, Helmut Köster, Hans-Josef Klauck, Jürgen Roloff og Klaus Berger og mange andre. Men det er måske ikke noget tilfælde, at to af dem (Betz og Köster) bor i USA!

Hvordan forholder du dig til, hvad man har kaldt »metodepluralismen« inden for den nytestament-

lige forskning? Finder du, at der med post-modernismen er kommet et sæt synsvinkler ind i forskningen, som er kommet for at blive? Eller føler du snarere dig selv som »modernist«, som en direkte arvtager af den nytestamentlige forskning, der begyndte med oplysningstiden?

Modernismen har altid haft en modstrømning - en protest helt fra begyndelsen mod dens ensidighed. Antimodernismen er modernismens skygge, og begge hører sammen. Selv om postmodernismen ikke vil være en antimodernisme, fortsætter den faktisk ofte traditionen fra den. Og dér, hvor den gør det, har jeg en vis distance til den.

Det gælder for det første i forhold til kultursituationen i Tyskland i almindelighed. Tysklands tilslutning til den vestlige verden har været ensbetydende med, at oplysningstraditionerne i vores land er blevet forstærket. Jeg er selv præget af denne åbning. Men netop fordi vi i Tyskland har så stor en irrational tradition, er jeg mig bevidst, at oplysningstanken er uden gennemslagskraft, hvis den ikke begriber sin modsætning på en overbevisende måde. Jeg er før som nu overbevist om, at traditionen fra oplysningstiden har en større chance for at begribe og integrere sin modsætning end irrationalismens tradition.

For det andet gælder det i forhold til teologien. Blandt protestanter er der nutildags mange,

der kun er præget af reformationen og den dialektiske teologi. Andre derimod er kun præget af den store liberale teologi. Begge traditioner udgør den nuværende protestantiske identitet. Det er synd at forlade Luther og Calvin, men også synd at foragte Lessing, Schleiermacher, Albert Schweitzer m.fl. Men det er også uretfærdigt over for den dialektiske teologi at tolke den alene som en antimodernistisk - og antiliberal - reaktion mod det moderne samfund og dets mentalitet. Den har jo - ved siden af så meget andet - også et meget moderne anliggende: at påvise troens uafhængighed og autonomi - ligesom moderniteten har etableret en autonomi for andre kulturelle områder: kunst, videnskab, økonomi osv.

Endelig gælder det også i forhold til metodepluralismen og de hermeneutiske programmers mangfoldighed i eksegesen. Metoder er regler for rational samtale om tekster, hvor teksterne selv har den afgørende rolle med henblik på at begrænse tolkningsmulighederne. Efter min mening findes der ikke noget alternativ til rationale metoder. De skal udvides, reformuleres. Men de skal ikke opgives. Eller for at sige det på en anden måde. Jeg har indtryk af, at den postmoderne hermeneutik er en protest imod at dræbe ånden ved hjælp af bogstaven. Omvendt løber den selv den fare at dræbe bogstaven ved hjælp af ånden. Og hvis man kigger nærmere efter, viser

det sig, at ånden her er eksegetens egen ånd langt mere end tekstens mening.

Man siger ofte i Danmark, at det historisk-kritiske forskningsparadigme nu har udspillet sin rolle, og at der i stedet er brug for nye metoder, litterære, semiotiske, kulturanthropologiske osv. Deler du opfattelsen af det historisk-kritiske paradigmes endeligt?

Al tale om det historisk-kritiske paradigmes »endeligt« er efter min mening en illusion. Derimod kan man godt tale om et »endeligt« for den historisk-kritiske forskning, der næsten udelukkende tillader diakrone fremgangsmåder. De bør kompletteres med synkroner og funktionale betragtningsmåder. Det betyder blot slet ikke, at de diakrone fremgangsmåder ikke længere er nødvendige. Man må aldrig glemme: Alle eksegeter, som udvikler nye metoder, kan kun undgå de værste fejltagelser ved hjælp af de klassiske historiske metoder. Alle forudsætter en rekonstruktion af den oprindelige tekst ved hjælp af tekstkritik, alle forudsætter en viden om de kulturelle og religiøse rum, som teksterne hører til i. Alle må nødvendigvis komme ind på spørgsmål om placering i tid og sted.

Men det er rigtigt, at de klassiske metoder skal kompletteres. Undertiden ligner de en analyse af en banegård, som nøjes med at

fastslå køreplanen og derudover studere bygningens historie. Men når man kender til alle togforbindelserne og deres videre tilslutninger, ved man endnu ikke ret meget om, hvad der sker på en banegård. Hvad er det, der bliver transporteret i vognene? Hvilken funktion har banegården i det moderne samfund? Hvordan forholder den sig til konkurrerende trafiksystemer? osv. Kort sagt: En banegård er et socialt og et semiotisk system. De diakrone forbindelser er vigtige for at kunne klare sig inden for dette system. Men de er ikke alt.

Hvilke felter og problemstillinger tror du den nytestamentlige forskning kommer til at kredse om i særlig grad i (det første årti af) det nye årtusind?

Jeg er jo ikke profet! Forandringer i eksegesen skyldes bl.a. nye hjælpemidler. En ny fase i tekstkritikken vil givetvis begynde med udgivelsen af en *editio maior* af Det Nye Testamente - det første bind med Jakobsbrevet er lige udkommet. For det andet har vi nu via computeren meget let adgang til hele den antikke litteratur. Det giver en ny basis for enhver form for filologisk arbejde i snævrere forstand. For det tredje har vi en række nye kilder, som endnu ikke er fuldstændigt gennemarbejdet.

Men som sagt: Jeg er ikke profet. Så jeg nøjes med at nævne, hvad jeg selv gerne vil skrive om i løbet af de næste år. Det drejer sig

frem for alt om en teori om den urkristne religion, en analyse af dens tro og overbevisninger ved hjælp af almindelige religionsvidenskabelige kategorier, som opfatter religion som et tegnsystem eller et tegnsprog. Dette tegnsprog er organiseret ud fra nogle basismotiver, som styrer det religiøse liv i både social og psykisk henseende. Urkristendommens teologi forekommer mig som en stor semiotisk katedral. Og jeg vil gerne finde frem til dens grundplan, bygningshistorie, funktion i livet og bidrag til den omgivende kultur m.m. Derudover vil jeg gerne skrive noget om den urkristne etik. Og *last not least* vil jeg (sammen med Petra von Gemünden) gerne skrive noget om den metaforiske og psykologiske logik i Romerbrevet.

Jeg tror imidlertid ikke, at disse projekter er repræsentative for eksegesens fremtidige udvikling. Årsagen er følgende: Siden jeg studerede teologi, dvs. for 30 år siden, har jeg drømt om at skrive en »teori om den urkristne religion« og at udvikle en fornuftig måde at analysere religiøse tekster på ad psykologisk vej. Det er så at sige mine drømme af i går. Derfor er jeg overbevist om, at der - måske på et dansk fakultet - findes en ung mand eller kvinde, der ligesom jeg selv dengang nu går og drømmer om et projekt, der går ud på at tolke bibelske tekster på en ny måde, et projekt, som måske først bliver gennemført om 30 år. Hvis jeg kendte denne unge mand eller

kvinde, ja så vidste jeg langt mere om eksegeseens fremtidige udvikling!

Institut for systematisk teologi

**afholder seminar
mandag d. 16. februar 1998
om**

Økumenisk engagement og teologisk erkendelse

Gæstforelæsere fra Frankrig og Norge medvirker

Nærmere oplysninger se Kalenderen

Origenes som bibelfortolker

Af Ph.D.-studerende Rasmus Nøjgaard

Origenes (ca. 185-284) er i tidens løb blevet tilskrevet en række kætterske læresætninger, - og ikke altid med urette. Blandt disse er den mest berygtede - men i og for sig også sympatiske - antagelsen af, at selve djævelen en skønne dag måtte indse verdens rette sammenhæng, acceptere sit fædrene ophav i Gud og dermed vende tilbage til al tings begyndelse, til Gud selv. Da skulle skabelsen have tjent Guds vilje, og enhver skabning - det være engle, djævle og mennesker - have gennemlevet Guds frelsesplan fra alfa til omega.

På lignende måde ønsker Origenes i sit omfangsrige hovedværk *Om Grundbegreberne (De Principiis)* at forstå Guds væsen og i begribelige vendinger at forklare troens indhold, som den er overleveret gennem Paulus og apostlene. Med dette for øje går han ofte langt videre i sine forklaringer, end han har belæg for i skriften, hvilket han ikke er sen til at indrømme. Han tror at vide rigtigt men tager *muligvis* fejl, da mennesket kun vanskeligt om overhovedet kan gennemskue Guds sindrige orden. Dette forbehold blev siden hurtigt glemt, og tre århundreder efter sin

død dømtes Origenes som kætter, selvom kætterdommen snarere gjaldt *origenismen*, strømninger der radikaliserede Origenes' lære, end hans egne systemdannelser.

Selv om Origenes ikke blev stående ved Skriften (dækkende både Det gamle og ny Testamente i omtrent samme skikkelse som den lidt senere kanon) i dens umiddelbare ordlyd, var han alligevel af den overbevisning, at han ikke brød med dens mening. Som en fundamental antagelse påpeger han i sin kommentar over Matthæus-evangeliet, at det ikke er i videnskaberne men »i Skriften vi har udgangspunktet for at drive

teologi«. Filosofi, geografi, historie, grammatik og læge- og naturvidenskab er alle vigtige hjælpediscipliner til at forklare Skriftens ord, men de udsiger i sig selv ingen sandhed og fører ikke alene til gudserkendelse. Skriften er med andre ord den størrelse, som mennesket er afhængig af, når det i sand livsudfoldelse søger at erkende Gud.

Denne tanke kommer tydeligt til udtryk i samtlige af Origenes' værker, både i de såkaldte systematiske, som *Om grundbegreberne* hører til, og i de bibelske kommentarer og prædikener, som udgør langt den største del af forfatterskabet. Samme tanke giver sig udslag i det fragmentariske værk *Hexapla*, som betyder seks efter antallet af dets kolonner, som hver især gengiver Det gamle Testamente: første kolonne er en hebræisk tekst af rabbinsk-palæstiensisk oprindelse, anden en transskribering af denne og dernæst i rækkefølge: Aquilas, Symmachus', Septuagintas og Theodotians tekstudgaver. Med tegn fra den aleksandrinske tekstkritik markerede Origenes i Septuaginta (som opfattedes som autoritativ) de steder, der ikke fandtes i den hebræiske (med en obelisk), og de ord, der manglede i Septuaginta i forhold til den hebræiske tekst, erstattedes med de tilsvarende ord fra de tre andre græske tekstudgaver (markeret med en asterisk). Hexapla er i tekstkritikkens historie først med

at forsøge en retablering af de »oprindelige« gammeltestamentlige tekster, og hele anliggendet vidner om Origenes' forhold til de bibelske bøger: det var ham magtpåliggende at finde frem til den oprindelige og ukorrumperede tekst, fordi denne er et spejlbillede af den guddommelige sandhed, - her skal sandheden søges, for kun her kan den findes!

Skriftsynet

Hermed har jeg antydnet Origenes' særlige skriftsyn, der dog ikke lader sig fremstille helt så lige til. Grundlæggende konstitueres det af to antagelser, der hver især har helt forskellige implikationer, men som tilsammen giver Origenes' bibelfortolkning en enestående homogenitet. Den første angår Skriftens guddommelighed, den anden er en tredelt antropologisk bestemmelse, og begge er de forklaret i *Om grundbegreberne*, især i forordet og fjerde bogs første tre kapitler, hvorfra de følgende citater er taget (originaltekst på hhv. græsk og latin).

1) Først og fremmest er det nødvendigt at betone samhörigheden af Det gamle og ny Testamente, idet Guds meddelelsesform er Kristus: »Med Kristi ord forstår vi ikke kun dem, som han lærte efter sin menneskevorden og legemliggørelse; for allerede tidligere var Kristus som Guds ord i Moses og profeterne.« Kristus er tilstede i og samler således hele Skriften. Fordi Gud er lys (1 Joh. 1,5) blændes

mennesket ved at se direkte på ham, og da Kristus er et genskin af Gud og hans udtrykte billede (Hebr. 1,3), »gør han mennesker istand til at modtage lysets herlighed og fungerer herved som en formidler mellem mennesker og lyset«. Kristus formidler og aktiverer Guds frelsesplan igennem Skriftens ord, hvorved Skriften bliver den eneste sandhedskilde, der kan lede vej til Gud og tilvejebringe frelsen, - den får en absolut karakter. Eftersom Kristus *er* Skriften, guddommeliggøres dens ord lige ned til den mindste prik, og herved er det evident, hvorfor Origenes beskæftigede sig så indgående med tekstkritikken: i sidste ende kunne frelsen afhænge af den rette tekstetablering.

»Inden Kristi komme var det umuligt at fremvise tydelige eksempler på Det gamle Testaments guddommelighed,« skriver Origenes, og går derefter videre med at anføre en række overensstemmelser mellem de to testamenter for at bevise, at GT er en forjættelse af NT, og Kristus-begivenheden og aposteltiden en opfyldelse af profetierne.

Dette bevis, hvis ringslutning alene udsiger noget om testamenternes intertekstuelle forhold, optræder hyppigt hos oldkirkens fædre - ofte som hos Origenes sammen med inddragelsen af den kristne læres voldsomme vækst som et udtryk for det guddommelige forsyns virke. Bevisets insisterende karakter understreger

det eksistentielle i, at de hellige skrifter accepteres som verbalinspirerede. Desuden medfører denne pointering af Kristus som den afgørende begivenhed, at der sker en accentforskydning mellem GT og NT: GT bliver ikke sekundært i kvalitativ forstand, det har stadigvæk et guddommeligt ophav, men det må bøje sig for en fortolkningsnøgle, der udstikkes af NT. Kristi komme er det vilkår, som er nødvendigt for at kaste lys over profetierne og loven, der førhen var som »gemt under et dække«. Ligesom fangerne i Platons hulelignelse kun kan se deres egne forvrængede skygger, sådan kan sandheden være skjult for mennesket i Skriftens almindelige og dårlige sprogbrug. Skriften er som skyggen af det gode, som vi er begrænset til at se, men den nye vished om Kristus giver mulighed for at forstå Skriften i det rette lys. Da Skriften i sig selv alene er ord og dermed underkastet den menneskelige empiri, er den en begrænset sandhedskilde; alligevel er den menneskets eneste, hvorfor mennesket i sin legemlige begrænsning med nødvendighed må tage udgangspunkt i den. Målet for Origenes bliver herved at oplyse Skriften på dens egne præmisser for at nå ud over tekstens nøgne ord. Teksten skal fortolkes for at fortælle noget om sandheden, - uden fortolkning fastholdes Skriften i skyggernes mørke. Skriftsynet bliver således spændt ud mellem to poler: på den ene side

fremtræder Skriften som det endegyldige guddommelige udsagn, hvilket forudsætter dens ufejlbarlighed, på den anden side fremtræder Skriften med en begrænset mulighed for kommunikativ virksomhed, idet den kun er en skygge af noget andet, som den forvrænget gengiver. Men netop tilstedeværelsen af Skriften som det guddommeliges skygge foranlediger en abstraktion, hvis mål det er at få sandheden/Gud til at træde i karakter.

2) Bevægelsen fra det nøgne ord til det abstrakte, fra skyggen til skyggens subjekt, fordrer en forståelse af menneskets udspændthed i legeme, sjæl og ånd. Origenes' antropologi består af en klassisk tredeling: legemet er det materiale, som vi umiddelbart ser og som formgiver os, mens sjælen og ånden er usynlige og derfor ikke begribelige på samme måde som legemet. Sjælen kan forstås som menneskets forestillings- og bestræbelsesevne, der søger udover det legemlige med en trang til at forstå det uforklarede, men som samtidig er bundet af legemet. Ånden, derimod, er det guddommelige element i mennesket og kendetegnes ved fornuft og forstand (logos), og den søger at begribe Gud og derved blive ham lig. I denne spekulative antropologi er det ideelt set muligt for mennesket at frigøre sig fra legeme og sjæl, hvilket får betydning for skriftsynets udfoldelse ved, at der i mennesket således på forhånd ligger

en guddommelig kim til forståelse af Skriftens ånd, og parallelt hermed er Skriften selv guddommelig, dvs. den har en iboende potentialitet til at blive forstået og til at formidle frelsen: »For ligesom mennesket består af legeme, sjæl og ånd, ligeså også Skriften, som er blevet ordnet af Gud efter hans plan og givet til menneskers frelse.« Selvom antropologiens distinktioner overføres direkte på Skriften, får tredelingen dog kun betydning som en genkendelig retorisk stilart, for Origenes differentierer i virkeligheden alene mellem et legemligt og et åndeligt skriftniveau, idet det sjælelige falder ind under de to andre.

Skriftmetoden

På det legemlige niveau henregnes alle umiddelbart forståelige informationer, f.eks. de historiske fortællinger om Jesus og Moselovens lovsæt. Som en hovedregel giver dette to mulige informationer: teksten kan enten gengive en reel historisk begivenhed som evangeliernes Jesusberetning eller være en fiktiv ramme fortælling som f.eks. Højsangen. For begge tekster gælder, at de udviser mere end den blotte fortælling. Sprog har nemlig altid et andet niveau end det bogstavelige, det har altid sine denotationer. Origenes stopper sjældent ved det umiddelbare og rent historiske udsagn, og når han gør det, er det fordi han ikke kan tyde tekstens sprog. I alle andre

tilfælde søger han skriftens hensigt. Etableringen af skriftens umiddelbare og historiske kerne har et dobbelt sigte: dels skal den fungere som en rettesnor og opdrager for den enfoldige, der ikke er istand til at begribe skriftens åndelige niveau og derfor har en umiddelbar meningsfyldt fortælling behov; dels skal de passager, der bryder med en enkel og ligefrem historisk forståelse pege på nødvendigheden af et perceptionsskifte.

Disse indre logiske brydninger og fornuftstridige udsagn kalder Origenes for skriftens forargelser, anstød og umuligheder, og de vidner om Skriftens guddommelige vejledning, der selv tilkendegiver et direkte krav om at afkode Skriften dens egentlige betydning. Hermed har Origenes udtrykt sit endelige mål, udlægningen af Skriftens åndelige mening og tilvejebringelsen af dens fuldstændige betydning.

Det åndelige skriftniveau går da udover den umiddelbare fortælling og løfter sløret for bogstavets dunkelhed og åbner for en ny og sand forståelse af Gud: »Det er en åndelig udlægning, når man formår at vise, hvad det er for himmelske ting, hvis afbillede og skygge jøderne, der lever i kødet, tjente, og hvad det er for fremtidige goder, loven er en skygge af: Ifølge det apostolske løfte må vi i det hele taget søge en visdom, der er skjult i et mysterium, og som Gud før tidernes begyndelse har forud-

bestemt til herlighed for de retfærdige.« Ved at referere til det apostolske løfte om det åndelige menneskes forherligelse (1 Kor. 2,14-15) søger Origenes at godtgøre sin åndelige tekstudlægning. Der er naturligvis tale om en bred vifte af forskellige billedlige udlægninger, hvor typologien og især allegorien er de mest markante typer. Selv bruger Origenes begreberne i flæng men benytter allegorien som samlebegreb for enhver symbolsk udtryksform. I en moderne terminologi dækker begge typer forskellige træk i hans teologi, idet typologien fastholder en historisk horisont indenfor frelseshistoriens rammer, mens allegorien ofte bryder med denne og antyder en mystisk gudserkendelse. Den allegoriske eller alitterale tekstfortolkning har ikke mindst på grund af beskyldningerne for at være spekulativ og mystisk fået en stedmoderlig medfart, også selvom en sådan kritik hverken svarer til den intention, Origenes selv havde med sine metodiske overvejelser, eller til den praksis han udøvede i sine kommentarer og prædikener.

Bibelfortolkningen

I praksis gik Origenes frem efter et fast skematisk mønster i fire momenter: 1) Først bestemmes tekstens bogstavelige betydning, som den kommer til udtryk i sin nøgne og overleverede form. 2) Dernæst placeres denne bogstavelige betydning i en konkret eller historisk

virkelighed, der i f. eks. Højsangen godt kan være en fiktiv dramatisk fortælling. Her danner dramaet mellem brud og brudgom den historiske virkelighed, der bliver lagt til grund for den åndelige udlægning. 3) Bevægelsen fra tekstens historiske virkelighed til dens udtydning skal forklare, hvad Helligånden ønsker at beskrive i den historiske virkelighed, og dette er således radikalt anderledes end bevægelsen fra tekstens bogstav til dens virkelighed, der alene foregik på det tekstlige og historiske plan. Nu er der tale om et perceptionsskifte fra det sanselige til det åndelige, hvilket er muligt ved hjælp af allegorien. I kommentaren over Højsangen udlægges teksten som et kærlighedsdrama mellem brud og brudgom, hvor brudgommen er Kristus og bruden enten den enkelte kristne eller hele kirken. Brudgommens kys er Kristi nådegave og Højsangens ord: »Ville han blot give mig kys af sin mund« (Højs. 1, 2) kirkens og den kristnes bønfoldende råb om nåde og indre illumination. Brylluppet mellem Kristus og kirken udlægges som den endegyldige pagt mellem Gud og mennesket, så at Origenes kan sige: »Lyt da til Sangenes Sang og skynd dig at forstå den, og sig med bruden, hvad bruden siger, for at også du må høre, hvad bruden hørte.« 4) Hermed er det fjerde og sidste moment allerede berørt: tekstens virkelighed bliver fortolket

ved hjælp af allegorien, og heraf udledes en åndelig lære, som beriger teksten. Det er denne berigede tekstlige virkelighed, som Origenes formidler til læseren eller lytteren, og sådan som det er tilfældet med hans opfordring til at tage del i Højsangens drama, sådan applicerer Origenes uden undtagelse den historiske virkelighed på læseren i dens nye berigede form.

Denne sidste læserapplikation er karakteristisk for Origenes. Med hans skriftsyn in mente fornemmes skriftfortolkningens forankring i Skriften, idet denne var udgangspunkt og ligeledes slutpunkt i fortolkningen. Hertil kommer den antropologiske bestemmelse af menneskets udspændthed i sjælen og dets legemlige bundethed, hvilket ikke muliggør en fuldstændig tilegnelse af tolkningens tredje og åndelige niveau, hvorfor dette også måtte føres tilbage til læserens historiske situation, hvorefter det da fungerer som en belæring til større indsigt i den guddommelige orden.

Den hermeneutiske struktur bliver således treleddet, idet den beskriver en bevægelse fra skrift til ånd til mennesket. Den guddommelige pædagogik har ikke tilvejebragt et eksistentielt perceptionsskifte eller en åndeliggørelse, men den har oplyst det historisk forankrede menneske om de guddommelige forhold og har derved sat mennesket i bevægelse.

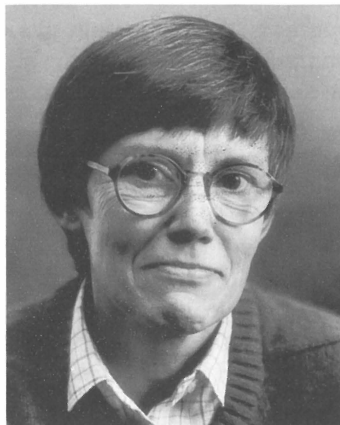
Teologi på Ilisimatusarfik

*Af lektor Lone Fatum
Institut for Bibelsk Eksegese*

Ilisimatusarfik betyder noget i retning af: stedet for de kloge hoveder, og det er navnet på Grønlands Universitet i Nuuk; det har i praksis eksisteret siden 1987 og fik sin første styrelseslov i 1989, revideret i 1997.

Basis for opbygningen af en institution med universitetsstatus i Nuuk var dels Inuit Institutet, grundlagt i 1983, dels en teologiuddannelse, også grundlagt i 1983. Disse to uddannelser blev føjet sammen - i 1987, og Ilisimatusarfik fik til huse i Ny Herrnhut, den beskedne, men smukke og meget smukt beliggende missionsstation, der blev anlagt af de missionærer fra Brødremenigheden i Herrnhut, der kom til Grønland i 1733, kun 12 år efter Hans Egede.

Efter at have tjent forskellige formål, med flere ombygninger og perioder med forfald til følge, er det lille bygningskompleks nu blevet restaureret og ført tilbage til noget nær sin oprindelige skikkelse. Vinkelbygningen, den røde hovedbygning, prydes fortsat af det lille tårn, skønt kirkesalen for længst er nedlagt til fordel for undervisningslokaler, og den gamle fåre-

stald, den grå længe, hvis indgangsdør er så lav, at selv små folk må bukke sig for at komme ind, rummer i dag ikke får, men lærere.

Ilisimatusarfik har siden 1987 bestået af fire institutter, og der tilbydes undervisning indtil kandidatniveau og fra 1995 også til bachelorniveau i administration, grønlandsk, kultur- og samfundshistorie samt, nu igen, i teologi. Institut for Teologi måtte lukke i 1990 på grund af svigtende tilgang, men søges nu videreført; en bevilling til Ilisimatusarfik i 1997 på ca. 10 millioner kr. er givet med

bl.a. det udtrykkelige formål, at en ajourført teologiuddannelse skal genetableres ved universitetet. En færdig studieordning for teologistudiet er endnu ikke vedtaget; undervisningen foregår indtil videre på grundlag af en foreløbig studieplan fra marts 1997, og dr. theol. Bent Flemming Nielsen er midlertidigt ansat dels som institutleder og koordinator af studiets opbygning, dels som lektor i Systematisk Teologi.

Målet for teologiuddannelsen ved Ilisimatusarfik er en bacheloruddannelse. Den skal først og fremmest lægges sådan til rette, at den kan give grønlandske studerende den nødvendige fagkundskab til - efter en supplerende pastoralteologisk uddannelse på et halvt år - at fungere som præster i Den Grønlandske Kirke. Men uddannelsen ønskes så bredt defineret, at hovedparten af studieplanen kan gøre fyldest som basisuddannelse for et religionvidenskabeligt studium med henblik på ansættelse i gymnasiet.

Det er næppe for meget sagt, at Den Grønlandske Kirke i dag befinder sig i en alvorlig krise. Det er der adskillige grunde til, og en af disse er et akut og meget stort behov for veluddannede præster. Lokale beregninger viser, at det kræver mindst 40 præstekald til sikre hele den grønlandske befolkning en forsvarlig kirkelig betjening i både byer og bygder; i dag er der 32 præstekald i Grønland, og heraf er for tiden kun 21 besat. På denne

baggrund kan det ikke undre, at man både fra kirkens og fra Hjemmestyrets side nærer stærke ønsker om, at vordende præster skal kunne tilbydes den nødvendige uddannelse på Grønlands eget universitet, og at teologiuddannelse skal gøres til et så attraktivt studium, at det kan tiltrække 4-5 nye studerende om året. For at sikre et rekrutteringsgrundlag af en vis bredde er det foreløbigt besluttet ved siden af studentereksamen også at betragte afgangseksamen fra lærerseminarium som adgangsgivende til teologistudiet ved Ilisimatusarfik.

Men al begyndelse er som bekendt svær, og Ilisimatusarfik er endnu kun i sin barnealder; det hævdes af folk, der mener at vide besked, at et universitet først kan bedømmes på sine gerninger, når det har været godt i gang i ca. 20 år. Det hævdes imidlertid også, og det er straks mere betænkeligt, at det universitet, der vil opnå international status både som uddannelsesinstitution og som forskningscenter, må kunne trække på et befolkningsgrundlag på omkring 1 million mennesker. Den grønlandske befolkning tæller kun godt 55 000.

Skønt Ilisimatusarfik kan siges at nyde stor politisk bevågenhed og derfor også for tiden er økonomisk privilegeret, er det endnu både kvantitativt og kvalitativt en beskedent institution. Den samlede stab af medarbejdere, dvs. undervisere og TAPer, består i dag af 18

personer, og der er i alt ca. 100 studerende; den samlede kandidatproduktion i juni 1997 var 1, og ved semesterstart i september var i alt 21 nye studerende blevet optaget.

Institut for Administration har 4 lærere og knap 40 studerende; Institut for Grønlandsk har også 4 lærere, men kun 20 studerende samt en ph.d.-studerende; Institut for Kultur- og Samfundshistorie har 4 lærere til 35 studerende; og endelig har det netop genoprettede Institut for Teologi for tiden 1 lærer og 5 studerende. Næsten alle lærere er kommet fra Danmark; nogle har etableret sig i Grønland på livstid, de fleste er der kun for en kortere eller længere periode, og hertil kommer så gæstelærerne, der typisk kommer for blot at undervise et semester eller mindre. Ilisimatusarfik råder over ca. kr. 600.000 årligt over en fem-årig periode fra det danske Undervisningsministerium; med dette beløb kan man finansiere lærerudvekslinger mellem Ilisimatusarfik og danske universitetsinstitutter, og man kan ved frikøb sikre sig gæstelærere fx fra Danmark. Et institut under opbygning, som Institut for Teologi, vil formentlig endnu i mange semestre være afhængigt af forskellige gæstelærerordninger.

Teologiundervisningen ved Ilisimatusarfik foregår som sagt endnu kun på grundlag af en foreløbig studieplan. Den, der medvirker som gæstelærer, som jeg

gjorde i oktober 1997 og skal igen i løbet af foråret 1998, må derfor ikke alene møde op med en vis pionerånd, men må også være indstillet på at skulle gå utraditionelt til værks med hensyn både til det faglige indhold og til de pædagogiske vilkår og muligheder. Det største problem er måske, at undervisningen nødvendigvis må foregå på dansk; alle de grønlandske studerende taler og forstår dansk, men ikke alle lige godt, og ikke alle så godt, at de uden vanskelighed kan følge en forelæsning eller læse dansk faglitteratur. Et andet og mere intrikat problem har vist sig i forbindelse med fortolkningen af både bibeltekster og dogmatiske tekster.

Hvad enten det skyldes strukturen i det grønlandske sprog eller traditionelle grønlandske bevidsthedsformer, der synes at koncentrere sig om det konkrete, det handlings- og begivenhedsdefinerede, de praktiske relationer, så synes i hvert fald resultatet at være, at det er forbundet med samme slags vanskeligheder at formidle betydningen af fx et symbol eller en metafor i en bibeltekst og at forklare et abstrakt begreb fra den principielle dogmatik. Det er bestemt ikke uinteressant at være underviser på sådanne vilkår, men det er heller ikke nemt, når det nu netop er teologi, der skal undervises i.

Det har fra begyndelsen været et overordnet krav, at en uddannelse ved Ilisimatusarfik skulle

have samme niveau som en tilsvarende uddannelse i fx Danmark. Med en bachelorgrad fra Institut for Teologi bør man således i princippet kunne fortsætte på kandidatuddannelsen ved Det Teologiske Fakultet i København eller i Århus eller for den sags skyld i USA eller Canada. Her melder de sproglige problemer sig imidlertid med fornyet styrke, for det grønlandske gymnasium tilbyder engelsk, men ikke fx tysk og ingen klassiske sprog.

Det betyder, at studerende ved Institut for Teologi ikke uden videre kan forpligtes på den nødvendige internationale faglitteratur, men det betyder også, at der ikke er noget realistisk grundlag for at gøre kurser i latin, græsk og hebraisk til en obligatorisk del af den kun 3-årige teologiuddannelse. Latin og hebraisk har man besluttet helt at udelade, men græsk er fortsat under overvejelse. Et forslag går ud på, at der i løbet af første studieår gives en kortfattet indføring i NT-græsk med det helt kontante formål, at de studerende skal være i stand til at arbejde med en interlineartekst, dvs. en græsk NT-udgave, der linie for linie er forsynet med en ordret oversættelse/gengivelse til fx engelsk, samt at de ved opslag skal kunne arbejde videre med væsentlige NT-ord i leksika og kommentarværker.

Målt med fx den københavnske alen må teologiuddannelsen ved

Ilisimatusarfik nødvendigvis fremstå som en beskåret uddannelse. Når det alligevel giver mening at betegne den som en bacheloruddannelse, skyldes det bestræbelserne på at kompensere for de sproglige mangler ved hjælp af større pensumkrav i form af gennemgåede primærtetekster og dansksproget sekundærlitteratur samt skærpede eksamenskrav i form af afløsningsopgaver, obligatoriske semesterprøver og en mindre afhandling, der skrives i løbet af 3. studieår over et selvvalgt emne inden for enten Ny Testamente eller Dogmatik.

Om det vil lykkes den gang at få etableret en levedygtig teologiuddannelse i Grønland, og hvad det i bedste fald vil kunne betyde for Den Grønlandske Kirke, kan kun tiden vise; én ting er jo nemlig målsætninger, planlægning og undervisning, noget andet er, om der findes en vedvarende og slidstærk interesse samt de faglige og menneskelige ressourcer, som er nødvendige. Institut for Teologi er et ambitiøst projekt og som sådan en krævende, problematisk og undertiden frustrerende opgave; Bent Flemming Nielsen har gjort en stor og beundringsværdig indsats. Og dog er kunsten ikke at opbygge, men at vedligeholde og udvikle; fortsættelsen afhænger i høj grad af ledelse og lærerkræfter, men først og fremmest af de studerende.

Wolfgang Iser og Romerbrevet

*Af Ph.D.-studerende Gertrud Yde Iversen
Institut for Bibelsk Eksegese*

Mit Ph.D.-projekt har arbejdstitlen: En litteratur-kritisk læsning af Romerbrevet med udgangspunkt i Wolfgang Isers tekstteori og fortolkningsprincipper. I det følgende vil jeg fortælle om baggrunden for projektet, om valget af Romerbrevet, om Wolfgang Iser, og om halvvejs i studierne (måske) at kunne skimte konturerne af en afhandling om erfaringerne ved at læse Romerbrevet.

En litteratur-kritisk læsning

Hvordan giver det nogen mening at læse de bibelske tekster idag? Hvorfor blev vi eksegetisk skoledet i at gå bagom, over og under teksterne, men mindre i at læse og fortolke dem? Disse to spørgsmål, formuleret i henholdsvis en bibelstudiekreds og en kreds af præstekolleger for år tilbage, satte gang i min »post graduate« interesse for nytestamentlig eksegese. De er i en vis forstand stadig en grundliggende drivkraft i mine Ph.D.-studier.

Måske rammer de virkelig noget centralt. I hvert fald synes de også at dukke op i den eksegetiske

fagdiskussion, formuleret i spørgsmålet om forholdet mellem det historiske og teksternes reference og i spørgsmålet om tekstlæsning og meningsdannelse. Jeg vil kort skitsere hvordan og samtidig lade det være et forsøg på at placere mit eget projekt indenfor nytestamentlig eksegese i bredere forstand.

Der bliver talt meget om metodernes mangfoldighed også indenfor eksegesen. Jeg koncentrerer mig her om de store træk og ser tre hovedlinier. Den første er en begivenhedsorienteret eksegese. Man går historisk til værks, og

målet er at klarlægge de begivenheder, der ligger bag teksterne, og som man ser teksterne som reference til. Jesusforskningen og Paulus-kronologien er problemstillinger for den begivenhedsorienterede eksegesi.

Den anden er en bevidsthedsorienteret eksegesi. Også her er kritikken baseret på historisk reference-analyse, men målet er mere at nå til klarhed over, hvilken tænkning der ligger i og bag de bibelske tekster. De nytestamentlige tekster må, mener man, forstås i lyset af deres baggrund i jødisk kultur og religion og hellenistisk filosofi. Som eksempel på den bevidsthedsorienterede eksegesi kan dele af Paulusforskningen fremhæves. Nogle fortolker paulinsk kristendom som en radikalisering af jødedommen, andre lægger vægt på at se den i lyset af græsk-romersk (hellenistisk) begrebslighed og filosofi.

En tredje tilgang er en virkningsorienteret eksegesi, ofte kaldet en litteratur-kritisk eksegesi. Til den hører mit eget projekt. I stedet for at gå historisk til værks er der her tale om æstetikbaseret tekstkritik. Udgangspunktet er, at enhver tekst med litterære kvaliteter kommunikerer et budskab til sin læser. Deri ligger dens karakter af litteratur, og synspunktet er, at det bør være grundlaget for fortolkningen af den. Eller sagt på en anden måde: Snarere end autoriteten i kraft af forfatteren eller det historiske er

det afgørende overbevisningskraften i det skrevne, eller om man vil i tekstens virkning. Opmærksomheden bør derfor flyttes om på den anden side af teksten, nemlig mellem tekst og læser. Pointen er, at det er læseren, der med sin læsning/fortolkning omsætter tekstens budskab til noget meningsfyldt. Fortolkningen konciperes således ud fra en analyse af tekstens kommunikative karakter.

Et utal af forskellige metoder falder ind under denne tredje kategori. Der er dog visse fællestræk. En æstetikbaseret kritik sætter for det første teksten som sådan på dagsordenen. For det andet bliver teksten nærværende, fordi den ikke forholdes til sin egen historiske baggrund men til læsningens nutid. Det giver fortolkningen relevans *eo ipso* - med de problemer, det løser (nærvær og relevans i fortolkningen) og giver (f. eks. i faren for ahistorisk personligt tekstforbrug istedet for kritisk tekstanalyse). Derimod må en virkningsorienteret eksegesi afstå fra at anskue teksten som (historisk) kilde, og overlade spørgsmålet om det historiske og om tekstens status som reference til de to andre eksegetiske indfaldsvinkler.

Jeg er ofte blevet spurgt, om der dog skulle være mere nyt at grave frem om Romerbrevet. Om ikke hver en sten er vendt og hvert et *kai* og *hoti* undersøgt. Det kan være, de har ret, selvom jeg nu tvivler. Mit ærinde er imidlertid et

andet. Min læsning af Romerbrevet skal tage udgangspunkt i brevets kommunikative karakter. Det er vel uden sidestykke den nytestamentlige tekst, der har haft den mest indflydelsesrige virkningshistorie.

Wolfgang Iser

Til dette formål har jeg valgt at hente mine analyseredskaber fra den tyske anglist Wolfgang Iser, født 1926 og siden 1967 professor i litteraturvidenskab i Konstanz, hvor han har været med til at udvikle og etablere den såkaldte *receptionsæstetik* og grundlægge Konstanz-skolen.

Grundtanken for *receptionsæstetikken* er, at det er læsningen, der virkeliggør tekstens betydning. Iser har især været optaget af, hvorledes læseren tilegner sig værket og specielt de mekanismer, som styrer udfoldelsen af tekstens mening i læserens bevidsthed. Hans tekstteori er derfor en teori om teksters virkning og om læsningens fænomenologi. Han udvikler den gennem værkanalyser i *Der implizite Leser. Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett* (1972) og fremlægger teorien i endelig form i *Der Akt des Lesens. Theorie ästhetischer Wirkung* (1976). Jeg stødte første gang på Isers tænkning i forbindelse med en studierejse til Göttingen i 1990. Sammenhængen var hverken litteraturvidenskab eller nytestamentlig eksegese, men derimod et homiletikseminar

over *Deus Absconditus* i Luthers prædikener!

Isers tanker om tekstlæsning blev inddraget i seminaret, og allerede her blev jeg optaget af en af grundtankerne i hans teori: at tekstets mening ikke er oversat/udfoldet i det teksten siger, men ligeså meget i det, den ikke siger. Det kalder Iser det usagte, det udtalte, der altid ligger lige bag det udtalte. Isers tekstteori er en ganske omfattende sag. Her har jeg valgt at fremhæve tre af de mest grundliggende principper. For det første har teksten ifølge Iser sit at skulle have sagt. Det hele ligger ikke i læsningen. Men teksten siger ikke alt. Den har »ubestemthed«, dvs. den har ikke i sig selv nogen afgrænset mening. Lad mig give et eksempel, nemlig det Iser kalder tekstens »repertoire«. Det er normer og konventioner eller anden litteratur, som forfatteren har inddraget i teksten. Men de er netop i teksten og ikke længere i deres oprindelige sammenhæng, hvorfra læseren (gen)kender dem. De er taget ud af deres kendte sammenhæng, og dermed også frataget deres oprindelige mening. De må gives indhold igen ud fra det perspektiv, de i tekstens sammenhæng er sat i, og det er læserens opgave. Iser taler om, at læseren skal udfylde »tomme pladser« i teksten, og pointen er, at det tvinges vi som læsere til, hvis teksten overhovedet skal give nogen mening.

For det andet hænger teksten efter Isters mening aldrig rigtig sammen. Tekster er fyldt med brud. De kan opstå i tekstforløbet (være syntagmatiske) og bestå i et krav om at forene brudflader i en fortælling (når der f. eks. springes mellem forskellige perspektiver), men de kan også angå tekstens værdistruktur (og være placeret på den paradigmatiskse akse). I så fald støder læseren på uforenelige udsagn.

Det fører til den tredje ting fra Isters tekstteori, som jeg vil fremhæve her, nemlig den tema/horisont-struktur, der kendetegner enhver litterær læsning. Det at læse tager tid. Det giver for så vidt sig selv, men Isters pointe er, at tid og mening (betydning) hænger sammen. Når vi læser en længere tekst, kan vi ikke have alt præsent på en gang. Noget bliver resumeret i forestillinger, der ligger som en horisont, på hvis baggrund det øjeblikkeligt læste udspiller sig. Meningsdannelsen sker således i en stadig vekselvirkning mellem det allerede læste og det nye, der kommer til, og det er så læserens opgave at kombinere tekstdelene til et hele, dvs. en fortolkning.

Romerbrevet

Disse grundtanker har Ister analyseret og fremlagt i indtil meget små detaljer i sin færdige teori. Spørgsmålet er så, hvilke analyseredskaber der er at hente i disse teoretiske overvejelser. Eller sagt med andre ord: Hvilke begre-

ber fra Isters teori kan bruges som analyseredskaber for en virkningsorienteret fortolkning af Romerbrevet?

Her er det vigtigt at foretage et valg. De dele af Isters teori, som skønnes mest relevante for Romerbrevets vedkommende må vælges ud. For eksempel mener jeg, at Isters begreber omkring tekstens »repertoire«, som jeg kort var inde på, vil kunne anvendes til en analyse og diskussion af, hvilken betydning Paulus' inddragelse af jødiske normer, konventioner og litteratur får i brevets kommunikation af evangeliet.

Her omtrent halvvejs i Ph.D.-forløbet tegner der sig efterhånden et billede af, hvordan den endelige afhandling kommer til at se ud. Men også kun et billede. Gode kolleger bedyrer, at det er en del af »Ph.D.-dannelsen«, ikke (altid) at vide, hvordan der ser ud der, hvor man er på vej hen. De har ganske sikkert ret. Under alle omstændigheder håber jeg, at jeg efter at have koncentreret mig om undervisning, kursusforpligtelser og den metodiske/teoretiske side af afhandlingen, i den sidste del af stipendietiden vil komme til at bruge tiden til det væsentlige: at læse teksten. Målet skal være at give et bud på, hvordan en fortolkning af Romerbrevet kan se ud, hvis man tager udgangspunkt i den kommunikative side af dette store skrift med den store virkningshistorie.

Samaritanerne og den antikke jødedom

Af stud. theol. Ingrid Hjelm

»Samaritanerne er intet andet end en jødisk sekt.« Dette udsagn fremsat af J. A. Montgomery i 1907 har været bestemmende for synet på samaritanerne i resten af dette århundrede og samtlige værker efter Montgomery har alle koncentreret sig om at give den mest plausible forklaring på hvordan og hvornår denne sekt opstod. Udgangspunktet for en sekterisk forståelse baserer sig væsentligst på en læsning af 2 Kg 17's fortælling om de tilflyttede kutæere, der sammen med de tilbageblevne israelitter formede en synkretistisk jahvedyrkelse i Bethel efter Samarias fald og assyrernes overtagelse af området i 722 f. Kr.

Allerede Montgomery var dog tilbøjelig til at forlade denne oprindelseshistorie til fordel for en eftereksilsk oprindelse, baseret på Neh 13:28, bemærkningen om ypperstepræsten Eljashibs barnebarn, der giftede sig med Samarias guvernør Sanballats datter og derfor blev jaget bort fra templet. GT fortæller ikke noget om, hvor han drog hen, så historikerne var her

henvist til at basere sig på Josefus, der i Ant 11.7-8 kalder denne person Manasse, gør ham til ypperstepræsten Jaddua's bror og placerer ham under Alexander den Store. De kronologiske uoverensstemmelser med GT's Sanballat under Nehemias, ca. 450 f. Kr. og Josefus' Sanballat under Alexander 330 f. Kr. forsøgt løst med F. M. Cross' etablering af en paponomi-teori (1963; 1971), der regnede med Sanballat I-III og Jaddua I-II.

Kritikken af Josefus var udbredt allerede i slutningen af forrige århundrede og adskillige forskere, også i dette århundrede, betegnede hans Alexanderfortælling som fiktiv og legendarisk. Tanken om udvandring var, ligesom tanken om synkretisme og skisme, imidlertid så veletableret i forskningen at Josefus' fortællinger om præstestridigheder i det jerusalemiske præsteskab forud for Alexanders erobring af området kunne danne grundlag for hypoteser om etablering af et tempel med eget præsteskab på Garizim. Denne udvandring førte ikke i første omgang til noget endeligt brud mellem jøder og samaritanere, idet de var fælles om skrift og kultpraksis og først Johannes Hyrkanus' indtagelse af området og ødelæggelse af templet på Garizim i 128 (108?) f. Kr. førte til en endegyldig adskillelse (H. G. Kippenberg, 1971). Tiltagende fjendskab, gensidige beskyldninger om hellenisering og eftergivenhed overfor de seleukidiske og ptolemæiske herskere legitimerede, ifølge forskningen, hasmonæernes magtovertagelse. Ezras og Nehemias' reformer, placeret enten i det 5. årh.'s hjemkomst fra det babylonske eksil eller under Antiokus III (E. Nodet, 1992) bidrog yderligere til disse uoverensstemmelser. Tekstrevisioner med udviklingen af den samaritanske pentateuk blev en følge heraf.

Med ganske få undtagelser (M. Gaster, 1924; J. MacDonald, 1964; 1969) er dette to-episodeparadigme forblevet uantastet i årtier og diskussionerne har væsentligt drejet sig om skismets opståen i forbindelse med tempelbyggeri (A. Alt, 1934, 1953; H. H. Rowley, 1955) eller tempeldestruktion (G. Hölscher, 1922; W. F. Albright 1946; M. Smith, 1971; H. G. Kippenberg, 1976) og det var ikke før dekonstruktionstendenserne i 1970'erne for alvor slog igennem, at samaritanerforskningen tog forsigtige skridt henimod en anden forståelse. Med inddragelse af intertestamentel litteratur - her især 1 og 2 Makkabæerbog, Siraks bog, Judiths bog -, samaritanske, rabbiniske og kristne traditioner. Med et mere nuanceret syn på den såkaldte tidlige jødedom og afvisning af en gennemført kultcentralisation før den hasmonæiske periode kunne samaritanerne inddrages i debatten om jødiske samfund (med eget tempel) i Heliopolis, Elefantine, Qumran, BeerSheba, Araquel-Emir osv. Skismeproblematikken blev alvorligt anfægtet og henvistes til at være en del af vores efterreformatoriske tænkning, der regner med sådanne udviklinger. Spørgsmålet om anti-samaritansk polemik i GT blev definitivt afgjort med R. J. Coggins, 1975, »The simple truth is, that there is no reference to the Samaritans in the Hebrew Old Testament.«

A. D. Crown, 1991, videreførte Coggins' synspunkter og henviste samaritanerne til først at have skilt sig ud fra jødedommen i 3. årh. e. Kr. og til at have etableret deres pentateuk i perioden mellem 135 e. Kr., baseret på manglende forekomst af »samaritansk læsning« i dødehavsteksterne, og 250 e. Kr., fremkomsten af Origenes' hexapla. Hermed syntes samaritanerne endegyldigt at være placeret udenfor den gammeltestamentlige forskning og kun E. Nodets arbejde fra 1992 har forsøgt at etablere nye hypoteser og placere samaritanerne som »oprindelige israelitter«, der med et vist mål af judæisk-samaritansk samarbejde udviklede den fælles pentateuk i 3. årh. f. Kr. Heller ikke dette arbejde undgik dog at regne samaritanerne for at have udviklet sig i sekterisk retning og have brudt med jødedommen.

Disse sidstnævnte 3 arbejder blev for mig udgangspunktet for en fornyet bearbejdelse af »kildematerialet«, for uanset hvilke hypoteser og løsningsforslag mine forgængere var fremkommet med havde de alle det til fælles, at de forstod samaritanismen på baggrund af en særlig form for jødedom. En jødedom, som især er blevet forstået som den jødedom GT og Josefus præsenterede os for og som med den vindende parts ret til at skrive historien kunne forme sin egen version. Kun en udfordrende tilgang til denne historieskrivning kunne ændre billedet.

Vore »kilder« er langt fra neutrale og »lever« ikke isoleret fra hinanden, hvilket vil sige at andre, nemlig forfatterne allerede har skabt sammenhænge og kontekster, som jeg kan opdage og som jeg i nogen grad kan destruere, (hvis det ikke er gjort godt nok), og lede mig til nye konklusioner, der måske nok holder litterært, men ikke af den grund udgør noget historisk bevis. Kildernes begrænsning og spørgsmål om den antikke litteraturs overlevelse og transmission bliver her et uoverkommeligt problem. Andre har forud bestemt, hvad der var væsentligt og/eller ønskeligt at bevare og dermed også bestemt, hvad eftertiden skal mene og kun tilfældigheder og implicitte historier giver mig adgang til den skjulte historie. Megen historieskrivning bliver derfor uundgåeligt en fremskrivning af en allerede fortalt historie, der herved undertiden kan gøres mere eksplicit.

Ligesom GT i sin beskrivelse af forholdet, udenfor Pentateuken, meget bevidst argumenterer for Jerusalemets prioritet på baggrund af Samarias fald, således argumenterer også Josefus for at den rette jødedom er den, der regner sit tempel og dets ypperstepræster for at høre til i Jerusalem. De væsentligste modstandere på Josefus' tid (accentueret efter Jerusalemets fald i år 70 e. Kr.) var samaritanerne på Garizim og jøderne i Heliopolis/Leontopolis. Med inddragelse af disse to grupper har Josefus tilret-

telagt sit materiale således at hans samtids læsere kunne overbevises om, at hvis jøderne igen skulle gives tilladelse til at bygge tempel og etablere kult, kunne dette ikke ske andre steder end i Jerusalem. At spørgsmålet overhovedet aktualiseredes (jvf. også Joh. ev. kap. 4) peger mod en manglende afklaring herom. Litteraturen er derfor ikke nær så deskriptiv, som vi føres til at tro, men i ganske høj grad præskriptiv for, hvad den jødæiske jødedom kunne ønske sig.

Hvor GT ikke fandt nogen mulighed for at placere samaritanerne og templet på Garizim/Bethel senere end templet i Jerusalem, forsøgte Josefus i sin Alexanderfortælling både at gøre det samaritanske tempel yngre og samtidig også udelukke det fra enhver anerkendelse. Det blev ikke kun templet i Jerusalem og den jødiske ypperstepræst Jaddua, som Alexander viste ære men i sidste instans den jødiske gud Jahve, som hørte til dette tempel. På tilsvarende vis måtte Ptolemæus Filometor anerkende Jerusalems tempel som det rette tempel i en anden af Josefus' fortællinger, hvor han kæder spørgsmålet om Garizim sammen med fortællingen om Onias' tempelbyggeri i Leontopolis, Ant 13.3.4.

En deltaljeret gennemgang af Josefus' øvrige fortællinger om samaritanerne afslører denne projerusalemiske tendens og det grundlæggende problem bliver derfor ikke, hvilke kilder Josefus

måtte have men derimod, hvad han gør med dem. De »kilder« vi kan spore viser eentydigt at Josefus opererer med et andet historisyn end vi gør og at erklæringen om »ikke at tilføje noget eller trække noget fra«, fremsat i indledningen til *Antiquitates* § 17 angår det legalistiske og ikke det haggadiske materiale, overfor hvilket han forstår sig som værende ligeså fri som sin samtids rabbinere, hvis midrashim med fuld ret baseredes på en partikularistisk læsning af de foreliggende tekster (jvf. også forordet til 2 Makkabæerbog og Siraks bog). At Josefus dermed også i vore øjne bliver så »uvederhæftig« at »ingen ville drømme om at købe en brugt bil af ham« (L. Feldman, SBL's kongres, San Fransisco 1997), må forblive det caveat, der står i lysende neon for øjnene af enhver, der forsøger at skrive historie på baggrund af Josefus.

Med dette »kilde«-mæssige sammenbrud, med inddragelse af samaritanernes egne traditioner, med inddragelse af apokryf og pseudepigrafisk litteratur, dødehavstekster samt rabbinske og kristne traditioner og en relatering af udvalgte topoi: levitternes stilling, ypperstepræsteproblematik, profetkritik, Sikem, Heliopolis, Sidon, til denne litteratur og til den gammeltestamentlige litteratur samt til ikke-teologisk litteratur fra 5. årh. f. Kr til 2. årh. e. Kr. blev det muligt at frigøre samaritanerne fra sekterisme og skisme

og forsøge at se dem i et større perspektiv relateret til religiøse og politiske stridigheder i Palæstina i det 2. årh. f. Kr. Bevægelsen mod Jerusalem - udtrykt i Zionsideologien, enten denne oprindelig hører til her, eller er givet fornyet aktualitet i denne periode (jvf. adskillige apokryfe og pseudepigrafiske værker) - samt etableringen af nationalstaten under Simon I førte til en konkurrence om politisk og religiøs centralisering, der ikke tillod templer udenfor Jerusalem. Disse måtte derfor fjernes, deres medlemmer undertrykkes og det fornødne tekstgrundlag skaffes til veje. Dette førte til tekstrevision - ikke samaritansk - men judæisk, fordi opgøret med fortiden netop ikke var et samaritansk men et judæisk opgør og behov for legalisering. Det bliver således ikke samaritanerne, der reviderer deres Pentateuk, som sædvanligvis antaget - fordi Sikem-traditionen ikke strider imod den samaritanske selvforståelse, der har bevaret en ubrudt fortid. Revisionernes karakter og omtalen heraf i den tidlige rabbiniske litteratur støtter denne konklusion.

Heraf følger at al tale om skisme og udbrydermenigheder fra Jerusalem må forstumme. Denne er den efterrationalistiske fremstilling, hvis formål er at antedatere en autoritetssituation for en etableret jødedom allerede før statsdannelsens tid og vise at den rette jødedom udgik fra

Jerusalem og at de, som senere ikke fulgte denne jødedom, hvis koncept er den rabbinisk etablerede jødedom, var skismatiske allerede fra begyndelsen. Templerne udenfor Jerusalem blev ikke til på grund heraf, de blev forfulgt på grund heraf, og det er den virkelighed, som »historiografien« søger at tildække.

Pentateukens fremkomst udenfor Jerusalem synes at kunne fastslås og om en adoption heraf i Jerusalem først fandt sted i hasmonæertiden er det ikke muligt at udtale sig sikkert om. Opgøret med de »gamle« kultsteder både i den deuteronomistiske litteratur og i bl. a. Jubilæerbogen dokumenterer bevægelsens retning men kun videre studier i bl. a. GT - teksternes pro-jerusalemiske holdning kan give ny viden om kronologien. Jeg er derfor langt fra enig med Coggins i hans konstatering af fravær af anti-samaritansk polemik i GT, men jeg vil anse det for mere frugtbart at regne denne for underordnet teksternes overordnede formål, der lader David bringe arken til Jerusalem ved hjælp af de rette levitter og præster, 1 Kr 15:2, men lader Jahves vrede bryde løs og dræbe den samaritanske ypperstepræst Uzza (sic!), da han strækker hånden ud mod arken, 1 Kr 13:10, hvilket både fjerner bindeleddet til Garizim og legitimerer Davids præsteskab.

Dage i ørkenen - Om lejrliv og graveglæde

Af stud. theol. Amalie Nørgaard

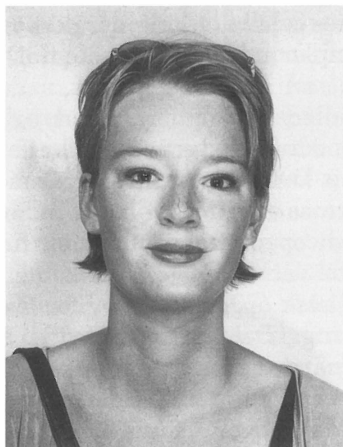
45° C, Juli 1997

Eftermiddag ... Sandet syder under Jordans sol. To opvaskende beduiner småsludrer, og lejrens øvrige befolkning smelter i teltene på feltsengene under moskitonet og prøver forgæves at indhente et evigt voksende søvnunderskud ...

Dette er tiden før tiden, eller tiden mellem tiderne. Jeg har fundet evigheden i en arkæologisk udgravning i Jordan, hvor min tilstedeværelse skyldes min respons på et solgult opslag på opslagstavlen ved biblioteket for systematisk teologi i marts. University of Sheffield og University of California San Diego søgte volontører til arkæologisk udgravning i ørkenen.

Dagen er solens rutine over himmelbanen, fysiske og psykiske udfordringer for mit vestlige luksuslegeme og hér skrøbelige ego; fanget i en refleksion over en anden måde at leve på ...

Lejren er en klynge nøgne grønne israelske army-telte i Jordans øde Wadi Fidan-ørken; primitive og uhygiejniske sten-toiletter med blå forhæng, der blaf-

rer i eftermiddagssandblæsten; beduinspisetelt med vakkelvorne træbænke og borde; generatorens evindelige brummen ... og wadien.

Wadi er arabisk og betyder flodleje. Vores smukke wadi er omgivet af bjerge, der ligger som bølger bag hinanden, lyser om dagen i den skarpe sol, bliver røde om aftenen, når solen går ned; blåsorte, når fuldmånen sniger sig op bagved, og kulsorte, når stjernehimlen falder ned over mig, når jeg midt om natten skal op, og lejren ligger tyst hen.

Vi er en samling uafhængige volontører og universitetsfolk, omkring 60 i alt, ledet af professor fra UC San Diego, Tom Levy; The Big Cheese på dette felt. Udgravningen er antropologisk-arkæologisk, vi udgraver en 4000 år gammel landsby og en gravplads fra den tidlige bronzealder for at undersøge de sociale omstændigheder omkring handel med Ægypten og metal-produktion og -udvinding i den sydlige Levant i den tidlige bronzealder.

Her er et par enkelte skandinavere og englændere - og et stort udpluk af Tom Levys private fanklub; amerikanske arkæologistuderende, der i næsegrus beundring og håb om gode karakterer lader sig påføre enhver form for arbejde. Jeg er blot volontør; jeg er en frivillig arbejder og observatør, og min eneste løn er den nyrehvervede vished om endnu tusinde forskellige måder til værelsens gådefuldhed åbenbarer sig på ...

Dagen begynder midt om natten, klokken 3:45, når generatorens brummen går i gang, og Tom går sin tur over lejrpladsen og råber sit sædvanlige og på dette tidspunkt ganske uanstændige »Rise and shine - goodmorning!!«
Temperaturen er da behagelig; og natten endnu mørk. På trods af den ligeså mørke kaffe jeg skyller ned, er det kun måske, at jeg vågner, når vi rasler i de lokale arbejderes pick-up-trucks ud til gravpladsen ...

Solen står op bag bjergene, idet vi kravler op ad skrænten til gravpladsen, der skuer ud over Moses fodspor og ørkenen helt til Israel, og den sender lilla stråler over de endnu sovende beduiner og deres geder. Beduinernes telte er pjalter på pæle og deres liv er i skyggen af de få træer, man finder i ørkenen. Regeringens forsøg på at huse dem i uflyttelige betonklodser samlet i små landsbyer er kun delvis lykkedes; beduin betyder nomade, og husene bruges til opbevaring af ting ... og beduinerne rejser videre.

Morgenerne er kølige og behagelige, men når solen har vundet magtkampen mod min stædige koncentration og insisteren på, at den skal blive max 2 cm over bjergkanten, og har sneget sig op lige over mit hoved, bliver varmen kynisk og til tider ond. Temperaturen svinger fra 42° C på gode dage til 47° C på onde dage. Da jeg ankom til lejren og trådte ud af air con-bilen efter 3½ times kørsel, var det som at åbne en ovn, der havde været tændt i alt for lang tid ... Varmen er i begyndelsen klaustrofobisk og kvælende, men man vænner sig faktisk til den, og eftermiddagens sløve apati og kamp for ikke at smelte bliver en del af én.

De lokale arbejdere synes vi er sindssyge, at vi overhovedet overvejer at arbejde på denne tid af året, og selvom de faktisk er de eneste hér, der bliver betalt for det arbejde, de udfører, ser vi dem for det meste ligge i trillebørene og

sove eller luske om bag et træ for uforstyrret at drikke et glas sød arabisk te og ryge et par smøger.

Gravpladsen ledes af antropolog Rula Shawfiq fra University of Manchester. Det, der tænder mig mest ved det arkæologiske arbejde,

er hendes umiddelbare tillid til mine evner som ansvarlig arkæolog, og jeg får lov at arbejde meget selvstændigt. Og det er eventyrligt at være arkæolog ... På gravpladsen er jeg ikke blot arkæolog. Så snart jeg når ned til skelettet, er jeg også antropolog, og den dag en knogleflis sneg sig ned i den opsmøgede kant på mine bukser, var jeg sågar en slags gravrøver ...

Da vi ankom, var gravpladsen blot en bunke udefinerede sten. Det er lykkedes os at »rense« et stort område, og hver dag udtages et par skeletter. Jeg flytter sand, snavs og sten, jeg sier, jeg tegner min grav, og jeg fotograferer den. Jeg slæber og slæber; seks dage om ugen. Arbejdet er omstændeligt og langsomt og hårdt.... Men når man endelig kan fjerne de massive overliggende sten på ens grav, sitrer ens hænder og hjertet banker lidt hurtigere - sæt nu graven indeholder en guldskat eller et helligt dokument, der kan

*Gravplads fra tidlig bronzealder i Wadi Fidan, Jordan.
Foto: Amalie Nørgaard*

løse hele Mellemøstkonflikten?! Dette har endnu ikke været tilfældet. Ingen Dødehavsruller, ingen hellig gral, kun en lillebitte sten-skarabæ, der undergravede teorien om dateringen af gravpladsen.

Jeg har udtaget to primære grave, hvoraf den ene indeholdt en sekundærgrav, en bunke knogler, der var kylet i et tilfældigt hjørne. Mine skeletter ligger i superflexposition; med bøjede knæ og hælene omme ved halebenet. Mit første skelet havde en perle-ankelkæde på. Det andet holdt i hænderne en lille træskål, der var vendt på hovedet. En 4000 år gammel træskål ser meget, meget skrøbelig ud ...

Alle knogler pakkes omhyggeligt i papirsposer. Læder- og træting lægges i plasticposer med tænger for at der kan tages kulstof 14- prøver på dem, og transporteres til laboratorieteltet hvor Rula tager sig kærligt af dem.

Når solen står højest på himlen skal jeg have drukket tre liter vand for ikke at dehydrere. Mine arme er stribede af salt og mineraler, og tøjjet skjolder. Vi rasler udmattede hjem til lejren, og venter på at Mohammed skal gå sin tur over lejrpladsen og spille sin sædvanlige lille melodi på fløjte, der signalerer, at nu er der mad.

Efter maden vasker vi dagens fund af potteskår - og lider indtil det bliver aften, og man igen kan trække vejret. Vi plages af tornadoer, små lumske hvirvelvinde,

der bortfører tøj, bøger og soveposer; og hver dag render et par forvirrede mennesker rundt og leder efter deres ejendele nede i wadien. Nogle gange udsættes vi for forelæsninger, der varer til langt ud på natten, og man vil bare sove sove sove, eller nyde en lunken øl på klippekanten under månen i stilheden ...

Landsbyen, som lejren ligger i umiddelbar forlængelse af, hedder Guraygura. Menneskene her lever isoleret og tilbagetrukket, er utroligt venlige og gæstfrie, især hvis man har penge. De lever rolige liv med sludren og varm pepsi i vejkanten og lugten af den søde honningtobak, der ryges i vandpiberne ... Uden karriere, bøger, SU, p-piller, 7-eleven, biler, Nørsgaard På Strøget og andre gudbenådede instanser, vi priser os lykkelige for i vesten ... De kender ikke til stress, depression og livets manglende mening, deres tilværelse er stukket ud på forhånd, allerede når de med et vræl udstøder livets første programklæring; for alt er bestemt af kønnet og faderens formue.

Man kan rejse om på den anden side af kloden, men jeg tror ikke, man kan komme længere væk end Guraygura. Jordan er et land i to dele: land og by. Jeg har fået jordanske venner der er opvoksede i Ammans overklasseforstæder og har læst ved internationale universiteter ... og de kommer i sandhed fra en anden verdensdel end denne ørkens. Hvis

man er født til det, lever man et glamourøst liv, mens andre ejer ingenting og dog måske har alt. Som Juma, vores forkrøblede arbejder på gravpladsen, der bor på en plasticpose uden familie, uden noget, men udstråler en ro og en lykke og en tavs vished om noget, jeg kun hér er nær.

Når jeg efter en lang dag i ørkenen lægger mig på feltsengen i mit telt, fuldstændig udmattet

med en kort hilsen til mine hærgede fødder, min Gud og mit fædreland, går der kun et øjeblik, inden jeg sover som en sten. Jeg når lige at tænke, mens jeg hører generatoren hakkende gå i stå, lyden af én der børster tænder udenfor mit telt, stille skridt i mørket og en poetisk snorken fra en medvolontør, at det er eventyrligt at være arkæolog på volontørbasis i denne verden ...

Universitetslektor, dr. theol. Erik Kyndal

**holder foredrag i Teologisk Forening
tirsdag den 10. marts 1998
om**

**Fælleserklæring om refærdiggørelseslæren -
fremskridt og tilbageslag**

Kalender for Det teologiske Fakultet Forår 1998

Den skemasatte undervisning ved Det teologiske Fakultet annonceres i Lektionskataloget, som kan rekvireres fra Den faglige Vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Kataloget udkommer forud for hvert semester i december-januar og juli-august.

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad Arken og såvidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemesteret 1998. For nærmere oplysninger henvises til de nævnte kilder.

Mandag den 16. februar 1998 kl. 13.15-17.00

Seminar om *Økumenisk engagement og teologisk erkendelse* i anledning af Peder Nørgaard-Højens 60-års fødselsdag.

Kl. 13.15: Professor Dr. André Birmelé, Straßburg: *Einheit und Wahrheit*.

Kl. 14.15: Reception på Institut for Systematisk Teologi.

Kl. 15.00: Professor Dr. Ola Tjørhom, Stavanger: *The Unity of the Church. What in the World is it for?*

Kl. 16.00: Diskussion, indledt af Peder Nørgaard-Højen.

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 23. februar 1998 kl. 13.15-16.00

Seniorseminar ved Dr. Yvonne Maria Werner, Historisk Institut i Lund. Orientering om Dr. Werners bog om den katolske kirke i Sverige samt om hendes forskningsprojekt vedrørende katolicismen i Danmark 1849-1932.

Sted: Købmagergade 46, aud. 7.

Arr.: Institut for Kirkehistorie.

Tirsdag den 24. februar 1998 kl. 20.00

Forskningsstipendiat Brian Møller Jensen: *Liturgiske tekster som kilde til en bys mentalitetshistorie. Om at skrive kommentar til et liturgisk middelalderhåndskrift fra Piacenza.*

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Fredag den 6. marts 1998 kl. 13.15-15.00

Professor Dr. Hans-Friedrich Weiß, Rostock, der blev promoveret til doctor theologiae honoris causa ved årsfesten i november, vil holde en gæsteforelæsning som tak. Emnet vil fremkomme senere.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Tirsdag den 10. marts 1998 kl. 20.00

Fhv. universitetslektor, dr. theol. Erik Kyndal: *Fælleserklæring om Retfærdiggørelseslæren - fremskridt og tilbageslag.*

Sted: Fakultetets Forsamlingslokale, Købmagergade 44 o.g. sal.

Arr.: Teologisk Forening.

Tirsdag den 24. marts 1998 kl. 20.00

Universitetslektor Geert Hallbäck: *Den historiske Jesus som teologisk projekt. En kritisk betragtning.*

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Onsdag den 1. april 1998 kl. 10.15-12.00

Gæsteforelæsning ved professor Elizabeth Struthers Malbon (Virginia State University, USA) om *Narrative Christology in the Gospel of Mark.*

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Kontaktperson: Troels Engberg-Pedersen, 35323644.

Tirsdag den 21. april 1998 kl. 20.00

Domprovst Niels Henrik Arendt: *Islam og inkarnationen.*

Sted: Fakultetets Forsamlingslokale, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 30. april 1998 kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved biskop Dr. Kallistos Ware, Oxford: *The Holy Spirit in Orthodox Theology.*

Sted: Købmagergade 46, aud. 3.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 12. maj 1998 kl. 20.00

Docent, teol.dr. Carl Axel Aurelius: *Luther i Sverige? Lutherbilledet i Sverige gennem fire århundreder.*

Sted: Fakultetets Forsamlingslokale, Købmagergade 44 o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 21. maj (Kristi himmelfartsdag)

Teologisk Forenings udflugt med efterfølgende middag.

Enkeltheder bekendtgøres ved opslag.

Mandag den 25. maj 1998 kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor Dr. Howard W. Stone, Brite Divinity School, Texas: *Depression and Hope in Pastoral Care and Counselling.*

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag den 25. maj 1998 kl. 19.30-21.00

Lysbilledforedrag ved kunstmaler og Art Specialist Karen Stone, MA, Texas: *Seeing is believing: Toward a Spiritual Interpretation of Visual Art.*

Sted: Købmagergade 46, aud. 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 26 maj 1998 kl. 13.15-15.00

Seminar ved professor Dr. Howard W. Stone: *Theological Assesment in Pastoral Care.* Forberedelsespapir kan afhentes på institutkontoret.

Sted: Købmagergade 46, vær. 321.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.